

Az egész életen
át tartó tanulás
programja

Hogyan tanítsuk a roma gyerekeket?

A roma kisebbséghez tartozó fiatalok hatékonyabb oktatását segítő
szervezeti keretek kialakításának lépései Lengyelországban

Slawomir Kurek, Wiktor Osuch, Agnieszka Swietek, Tomasz Rachwal

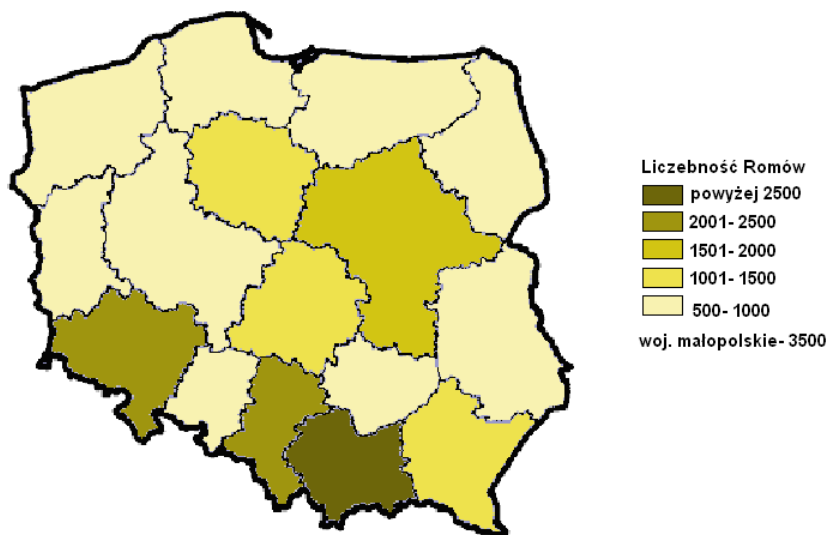
2014

*Ez a kiadvány a szerzők nézeteit tükrözi, és az Európai Bizottság
nem tehető felelőssé az abban foglaltak bármilyen felhasználásért.*

Bevezetés

A romák népcsoportja sok esetben érdeklődést és vitát vált ki napjaink etnikailag szinte homogénnek tekinthető Lengyelországában, ahol a 2011. évi népesedési és lakásviszonyokat vizsgáló statisztikai felmérés szerint a társadalom 93.9%-nak egyértelmű lengyel nemzeti tudata van. Ebben a közegben él a Belügyminisztérium adatai szerint 20 750 roma, akiknek az otthonai a legnagyobb koncentrációban (3500 fővel) Malopolskában (Kis-Lengyelország) található. Az e vajdaságban (tartományban) élő romák többsége szociális és gazdasági nehézségekkel küszködik. Életszínvonaluk alacsony, a többségi társadalommal való kapcsolatuk feszült, s gyakran érzik kirekesztettnak magukat. A probléma megoldásának egyik kulcsa a roma közösséghez tartozó gyerekek oktatási színvonalának emelése, ami javíthatja a roma fiatalok munkaerő-piaci esélyeit. Ugyanakkor fontos, hogy általában az oktatás színvonala is megfelelő legyen, hiszen csak így lehet felvenni a harcot az integrációt akadályozó sztereotípiákkal és előítéletekkel.

1. A roma kisebbség lélekszáma Lengyelország vajdaságaiban (2012)

Forrás: A Belügyminisztérium 2012. évi adatai A. Świątek feldolgozásában

ELSŐ LÉPÉS:

HELYZETELEMZÉS ÉS A SZÜKSÉGLETEK AZONOSÍTÁSA

A roma gyerekek hatékony oktatása felé vezető első lépés gazdasági, kulturális és társadalmi meghatározottságaik körvonalazása. Ezt az elemzést először állami szinten kell elvégezni a makro léptékű tevékenységek felvázolásával (az oktatás megszervezése, a források nagyságának és elosztásának meghatározása stb.). Szükség van azonban az alacsonyabb szinteken való aktivitásra is (például azon tevékenységek megtervezésére, amelyekkel a sajátos problémákkal küszködő tanulócsoportokat támogatjuk). A roma gyerekek ugyanis sajátos oktatási/nevelési igényekkel rendelkeznek. A munka megkezdése előtt ezért el kell végezni a helyzet elemzését, és csak ezt követően érdemes a támogatás egyes lépéseiről gondolkodni.

Gazdasági helyzet

A roma kisebbséget általában olyan társadalmi csoportnak tekintik, amely nem tartott lépést a modern világ gazdasági fejlődésével. Ez a megállapítás azonban nem vonatkozik a teljes roma populációra. A roma közösségek Lengyelországban és más európai országokban is jól tagolt kisebbségeket alkotnak. Kimutatható, hogy az egyes csoportok különböznek a munka értékjellegének megítélésében és a munkához való gyakorlati viszonyukban. (Paszko 2007) A romák közül sokan jól feltalálják magukat a munkaerő-piacon. Vállalkozási attitűdjeik vannak, és hatékony, törvényes üzleti tevékenységet folytatnak. (Osuch, Dwojak, 2009b) Ezért fontos, hogy amikor a romákat célzó tevékenységeket tervezünk, akkor mindig vegyük figyelembe azokat a konkrét körülményeket, amelyekkel a szóban forgó, adott csoport rendelkezik.

Általában igaz, hogy a magas szintű képzettség könnyebben hoz sikert a modern munkaerő-piacon. A lengyelországi felnőtt roma lakosság nagy része azonban csak néhány általános iskolai osztályt végzett el, s lengyel nyelvtudásuk is gyenge. A Roma Szövetség készített jelentést a Nemzeti Munkaerő Hivatalnak, amelyben a következő adatok találhatók: a felnőtt korú roma lakosság egyharmada nem fejezte be általános iskolai tanulmányait, s csupán 0.8%-uk rendelkezik egyetemi végzettséggel. (Paszko, Sulkowski, Zawicki 2007; Osuch, Dwojak, 2009a)

Azt, hogy ezen az alaphelyzeten az állam által nyújtott különféle támogatások sem tudtak változtatni az elmúlt évek során, jól mutatják az alábbi foglalkoztatottsági adatok. A munkanélküliek aránya a felnőtt roma lakosság körében Kis-Lengyelországban 2004-2011 között 90% körül ingadozott, míg ugyanez a lengyelek esetében csak 10-12% volt. A „Program a lengyelországi roma közösségért” (2004-2013) értékelése jól mutatja, hogy a romák gazdasági helyzetének javulását sem a rövid távú pénzügyi beavatkozások, sem a támogatott munkahelyek nem hozzák magukkal. Csak a népcsoport képzettségi szintjének emelésétől remélhető, hogy javuljon a munkaerő-piaci helyzetük.

2. A munkanélküliségi ráta a kis-lengyelországi roma és lengyel etnikum körében (2004-2011)

Forrás: : A Belügyminisztérium és a Statisztikai Hivatal adatai A. Świętek feldolgozásában

A súlyos munkanélküliség következménye, hogy ma a roma lakosság 80 %-a nagymértékben függ az állami szociális támogatásoktól. Ugyancsak ezzel magyarázhatók a rossz életkörülmények, valamint a növekvő bűnözés is. (Matulayová, 2001) Jelenleg a romák által

elérhető munkák nagy része monoton és kevésbé jövedelmező tevékenység. Ezért fordulnak szívesebben a rövid, egyszeri és jövedelmezőbb tevékenységek felé. (Paszko 2007; Osuch, Dwojak, 2009b) A munkavégzéshez való sajátos viszonyuk sok esetben a kultúrájukhoz kötődő, régi tevékenységeikben gyökerezik. Ezek között a leginkább elterjedtek a következők voltak: zenélés, fém-megmunkálás, kanál-, orsó-, faedény-, szita- és fésűkészítés, lókereskedés (ami gyakran járt együtt a vevő becsapásával, hiszen jól ismerték azokat a trükköket, amelyek segítségével a rozzant gebét fiatal és egészséges lónak tudtak láttatni), rézművesség, medveszelídítés és jóslás (Paszko 2007). Mára azonban e hagyományos roma foglalkozások döntő hányada kihalt – csupán a jövődömondás és zenélés iránt van számottevő kereslet a mai modern világban (Osuch, Dwojak, 2009b).

A szocializmus időszakának állami törekvései – a romák erőszakos asszimilációja révén – együtt jártak azzal, hogy a korábban munkahellyel és lakással nem rendelkező romák, alacsony szinten ugyan, de valamiféle szociális biztonsághoz jutottak. Jogszabállyal tiltották meg a nomadizálást, és bevezették a kötelező iskoláztatást (Sulkowska-Kądziołka 2007). Bár érzékelhető volt némi ellenállás, a romák többsége együttműködött a hatóságokkal ebben az időszakban. Felhagytak vándorló életmódjukkal. A felnőttek képzettséget nem igénylő munkákat vállaltak, gyerekeiket pedig elkezdték iskolába járatni. A rendszerváltás azonban a romák társadalmi-gazdasági helyzetének drámai romlását hozta magával. Alacsony iskolázottságuk miatt elsőként hullottak ki a zsugorodó munkaerőpiacról, és csaknem lehetetlenné vált számukra, hogy újra munkához jussanak a kapitalizálódó gazdaságban. A probléma fő oka az alacsony iskolázottságuk volt. De nagyban növelte a nehézségeket az is, hogy a lengyelek többsége elutasította a romákat, illetve a romák jelentős része negatív módon viszonyult az állandó munkavégzéshez.

Napjainkban a romák már nem tudják hagyományos mesterségeiket művelni, mivel lényegében nincs kereslet ezek iránt az így készült áruk és általuk nyújtott szolgáltatások iránt. A jövődömlésen kívül így ma már a kereskedés az egyetlen olyan foglalkozás, amely kulturális gyökerekkel rendelkezik a hagyományaikban. A legtöbb roma, aki dolgozik, külföldi használt ruhákkal és autókkal kereskedik. Pozíciójukat erősíti e piacon, hogy szoros kapcsolatot tartanak fenn más európai országokban élő roma csoportokkal. (Paszko, Sulkowski, Zawicki 2007) Ők azonban a romák körében a legális munkavállalóknak csak egy szűk csoportját képezik. Többen dolgoznak a szürkegazdaságban. A felnőtt roma népesség döntő többsége azonban egyáltalán nem dolgozik. A népcsoport egészét Lengyelországban hosszú távú munkanélküliség fenyegeti (Osuch, Dwojak, 2009b). E jövőkép mellett nem csoda, hogy kevés figyelmet fordítanak gyermekeik iskolai életére. Nem érezhető, hogy mindent megtennének annak érdekében, hogy hozzájussanak az ingyen megkapható tankönyvekhez vagy más iskolaszerekhez. Nem törekszenek rá, hogy részt vegyenek az osztálykiránduláson, amelyek pedig jó alkalmat kínálnának gyerekeiknek arra, hogy közelebb kerüljenek lengyel osztálytársaikhoz. Ebben az összefüggésben fontos azonban megjegyezni, hogy a roma gyerekek általában sok olyan dolgot nélkülöznek, amikkel lengyel osztálytársaik rendelkeznek. Sokuknak nincs például az időjáráshoz illeszkedő ruházata, nincs pénzük a közlekedésre, nincs olyan lakásuk, ahol meglenne a saját tanuló sarkuk.

Sajnálatos tapasztalat, hogy Dél-Lengyelországban a roma szülők gyakran orvosi igazolással próbálják meg alátámasztani gyermekük általános vagy tanulási alkalmatlanságát. Így juthatnak ugyanis hozzá – a tankötelezettség teljesítése nélkül – a családi pótlékhoz (Wężowicz, Ślósarczyk, 2007), amely sok esetben a család legfontosabb jövedelemforrása (Osuch, Dwojak, 2009a). A munkanélküli szülők nem rendelkeznek a gyerekek taníttatásához szükséges anyagi forrásokkal, és segíteni sem tudják őket a tanulásban. Így saját sorsukat örököltik tovább gyermekeikre, akik nagy valószínűséggel a munkanélküliek táborát gyarapítják majd a jövőben. (Osuch, Dwojak, 2009b).

Az oktatási eredményesség fontos feltétele, hogy a pedagógusok megismerjék tanítványaik gazdasági helyzetét, és törekedjenek a családi problémák azonosítására. Értő szemmel

tekintsenek helyzetükre, s beszélgessenek a gyerekekkel és a szülőkkel egyaránt. Ha a tanító érdeklődést és figyelmet mutat a roma gyerekek iránt, azzal elnyerheti a szülők bizalmát, ami pedig növelheti saját tevékenysége hatékonyságát. A pedagógus figyelme és az a törekvése, hogy pontosan azonosítsa, s mindig azonnal reagáljon a nem helyeselhető jelenségekre, növelheti annak valószínűségét, hogy a gyerekek meg tudjanak felelni az iskola által támasztott tanulási követelményeknek.

Fontos tudni, hogy ha egy roma tanuló nem készíti el házi feladatát, könnyen előfordulhat, hogy ennek nem a hanyagság az elsődleges oka, hanem az, hogy nincsenek meg hozzá a szükséges tárgyi feltételei. Lehetséges, hogy nincsenek tankönyvei, vagy más iskolai felszerelése hiányoznak, és nincs otthoni tanulószoba sem. Enyhíti az ilyen típusú problémákat, ha a gyerekeknek lehetőségük van rá, hogy az iskolában készítsék el a házi feladatukat, és ha az iskola segítséget tud nekik nyújtani a szükséges felszerelések beszerzésében, illetve tárolásában.

Kulturális jellemzők

A pedagógusoknak – az életkörülmények mellett – számos kulturális szempontot is fontos figyelembe venniük, amikor roma gyerekek tanítására vállalkoznak. Ezek a kulturális tényezők ugyanis erősen befolyásolják, hogy mit tesznek és mit nem tesznek a gyerekek. Általánosságban elmondható, hogy a romák mindennapi magatartását egyfajta szóbeli hagyományban rögzült viselkedési kódex, a **romanipen** irányítja. E kódex szabályainak áthágása „tisztátalanná” teszi őket a közösség szemében, ami különféle következményekkel járhat. Súlyos esetben a szabály megszegőjét akár ki is zárhatja magából a közösség.

A roma gyerekeket úgy nevelik a szüleik, hogy tartsák tiszteletben a romák életét szabályozó alapelveket, amelyek az élet egyes területein sok tekintetben különbözhetnek a többségi társadalom szabályaitól. A roma csoportok kohéziója szempontjából az is lényeges, hogy a társadalom nem-roma tagjai ne ismerjék közösségük szabályait. Ezért fontos, hogy a tanítók alaposan tanulmányozzák a roma gyerekek viselkedését, beszélgessenek velük és próbálják meg feltárni, milyen tényezők magyarázzák egyik vagy másik különösnek tűnő cselekedetüket az iskolában vagy azon kívül.

A korlátozó szabályok típusa és mértéke nagymértékben függ attól, hogy egy gyerek melyik roma csoporthoz tartozik. Lengyelországban például a „bergitka” vagy „kárpáti” romák életét sokkal kevésbé korlátozza a hagyományos viselkedési kódex, mint a többiekét. Ők alkotják a roma társadalom legszegényebb és egyben legkevésbé megbecsült csoportját, akik már több évszázada felhagytak a vándorló életmóddal. Mivel azonban ők számítanak a leginkább nyitott roma csoportnak, a tapasztalat azt mutatja, hogy jelenleg velük lehet a leghatékonyabban együttműködni az oktatás területén.

Létezik ugyanakkor néhány olyan szabály is, amelyet majdnem minden roma tiszteletben tart. Ezek közül a legfontosabbak talán az alább felsoroltak, amelyeket minden pedagógusnak fontos ismernie, hiszen erősen befolyásolják a roma gyerekek iskolai viselkedését.

Helyhez nem kötődő, nomadizáló életmód

Még a letelepedett roma csoportoknál is gyakran előfordul, hogy a gyerekek sokszor távol maradnak az iskolától. Ennek oka többnyire az, hogy a családok távoli városokban vagy külföldön élő rokonaikhoz mennek hosszabb látogatásra. A tanító számára kulcsfontosságú annak kiderítése, hogy milyen konkrét okok húzódnak meg egyes gyerekek távolmaradása mögött. Szükség van rá, hogy beszélgessen a szülőkkel, és elmondja nekik, hogy miért fontos gyermekük számára a rendszeres iskolába járás, és mi a jelentősége a folyamatosságnak a tanulásban.

Közösségi szerkezet

A romák hagyományos típusú közösséget alkotnak. „Egy-egy csoport presztízse, a társadalomban elfoglalt helye, s ebből következően a magasabb gazdasági szint elérésének lehetősége is szoros kapcsolatban áll a rokonsági kötelékekkel. (Nowicka, 2007) A romák számára ezért nagyon fontos a rokonsági kapcsolatok ápolása, ami számukra a közösséghez való kapcsolódás alapját képezi. Viselkedési szabályaik megkövetelik az idősebbek tiszteletét. Ez a közösség-szervező elv a gyerekeket teljes mértékben alárendeli a szülőknek és az idősebbeknek. Sok esetben ezen a forrásvidéken kereshetjük a roma gyerekek olykor érthetetlennek látszó, s időnként az iskolaelhagyást is magában foglaló iskolai viselkedésének a magyarázatát. Ezért fontos, hogy az iskola szoros kapcsolatot tartson fenn a szülőkkel. Nyerje meg a bizalmukat és tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a roma szülők megértsék a tanulás fontosságát.

A **romanipen** fontos elemét képezik a házassággal kapcsolatos normák. A romák monogámok és alapvetően saját csoportjukon belül házasodnak. Ha valami miatt ez mégsem így történik, megbélyegzik az érintett személyt, partnerének pedig követnie kell a befogadó roma közösség életviteli szabályait. A házasságokat fiatalon kötik: a lányok általában 14-15 éves korukban mennek férjhez, a fiúk pedig 14-17 évesen nősülnek. (Milewski, 2001) Ennek megfelelően a szülők azt várják el a lányoktól, hogy a középfokú oktatás alsó szintjét követően felnőtt nőként éljenek. Családjuk legyen, és ne „pazarolják az időt tanulásra”. A roma közösségi hierarchiában a nők alacsonyabb helyet foglalnak el, mint a férfiak. Szerepük pedig az anya- és feleség funkcióira korlátozódik. (Nowicka 2007).

A lányokat, amint eléri a pubertás kort és megkezdődik a menstruációs ciklusuk, felnőtt nőknek tekintik, akik férjhez mehetnek. A házasságok többsége a szülők közötti megegyezésen alapul, de még manapság is gyakran előfordulnak úgynevezett nőrablások. Ha egy roma fiú elragadja választottját és elhálja vele a házasságot, akkor a lány szülei házasságnak ismerik el a kapcsolatukat. (Milewski, 2001) Ezek a nőrablások teszik érthetővé, hogy miért gyakorolnak olyan szoros felügyeletet a szülők tizenéves lányuk felett. Miért hiányoznak gyakran az iskolából, s a lányok miért nem vesznek részt iskolai kirándulásokon. Különösen fontos tehát energiát fordítani a roma szülők meggyőzésére azzal kapcsolatban, hogy lányuk biztonságban van az iskolában, és gondoskodni kell róla, hogy elsajátíthassák a korszerű és tudatos családtervezés alapismereteit.

A roma családok legnagyobb értéke a gyermek. A gyerekáldást tekintik a legnagyobb adománynak. Közmondásuk szerint: „Sok gyerek – nagy szerencse!” (Ficowski, 1985) Nem használnak fogamzásgátló eszközöket, aminek következtében a roma családokban általában sok gyerek születik. A nagy gyerekszám azonban az alacsony jövedelmű és tragikusan rossz lakáskörülmények között élő családoknál együtt jár azzal, hogy a roma gyerekek nehezen boldogulnak a lengyel iskolákban. A család ugyanis nem rendelkezik megfelelő anyagi erőforrásokkal ahhoz, hogy nyugodt körülményeket biztosítson számukra a tanuláshoz.

Egy másik probléma, ami sokszor vizályhoz vezet a két etnikum között az, hogy a gyerekek nevelése nagyon eltérő a lengyel és a roma családokban. A roma szülőknek például meggyőződése, hogy a gyerekeik számára az a legjobb, ha a szüleik mellett vannak – így akkor is, amikor több hetes rokonlátogatásokra mennek, vagy rossz időben koldulnak az utcán. Ezek a jelenségek ingerlik a lengyel közvéleményt, s komoly gondot jelent az is, hogy a roma gyerekek sokszor hetekig hiányoznak ilyenkor az iskolából.

Másfelől a roma gyerekek sokkal korábban hozzászoknak az önállósághoz, mint a többségi társadalomhoz tartozók. Gyakran látni például, hogy öt-hat éves gyerekek egyedül mennek bevásárolni. (Milewski, 2001) A lengyelek szemében ez a teljes felelőtlenséggel azonos, míg a romák úgy gondolják, hogy gyerekeket így lehet kicsi koruktól fogva önállóságra nevelni.

Fontos tehát, hogy ismerjük és megértsük a roma családok tanulással összefüggő nézeteit és szabályait, amelyek hatással vannak gyerekeik iskolai teljesítményeire. Érdemes néhány ilyen szabályt elfogadni, mások esetében pedig kísérletet tenni a roma szülők meggyőzésére annak érdekében, hogy változtassanak az olyan életelveken, amelyek veszélyeztetik gyerekeik biztonságát és jövőjét. Nagyon fontos, hogy pedagógusként gyakran beszéljünk a szülőkkel és meghallgassuk a panaszait is. Soha ne kritizáljuk kultúrájuk alapelveit! Inkább mutassunk tiszteletet irántuk! Próbáljunk olyan megoldásokat javasolni nekik, amelyek elfogadhatóak a számukra. Fontos, hogy világosan lássák, a beszélgetés során mindig a gyermekeik érdekeit tartjuk szem előtt. Csak akkor tudunk együttműködni a roma szülőkkel, ha érzik, hogy mi is velük aggódunk gyermekük jövőjéért.

A másik problémát a romák oktatással kapcsolatos attitűdjei jelentik. Nowiczka (2007) úgy látja, hogy a roma felnőttek többsége alul értékeli az iskolában megszerezhető tudás jelentőségét: „Elég, ha megtanulsz írni, kicsit tudsz olvasni és alá tudod írni a neved.” A legtöbb szülőnek csupán idáig terjed az elvárása. A szerző egy másik cikkében rámutat arra, hogy a roma gyerekek legtöbb iskolai problémája a családi támogatás hiányából fakad: „különleges erőfeszítésekre van szüksége annak a gyereknek az iskolában, aki hét éves koráig nem látott otthon könyvet és füzetet, nem vett a kezébe ceruzát, színest vagy ecsetet, és nem tudja, hogyan kell ezeket használni.” (Nowicka, 1998)

Véleményét más szerzők is megerősítik. Kolska (2008) egyik tanítványa édesanyját idézi: „Minek neki az iskola? A lány tudjon főzni, vezesse a háztartást és tudja bekapcsolni a TV-t. Mi másra lenne még szüksége?” (Kolska, 2008). Ráadásul, mondják sok intézményben, a romák többsége úgy tekint az iskolára, mint „a rendőrség, a helyhatóság és a börtön intézményére”. (Kołaczek, Talewicz-Kwiatkowska, 2007)

Fontos alapelvnek számít az a szabály is, hogy a roma közösség tagjai roma nyelven beszéljenek. Az ehhez ragaszkodó csoportokban a szülők csak roma nyelven szólnak gyerekeikhez. Így amikor azok iskolába kerülnek, egyáltalán nem beszélnek a többségi társadalom nyelvét. Ebben a helyzetben az egyetlen működőképes megoldás az, hogy az iskolába járó roma gyerekeket kétnyelvűnek tekintjük, és ilyen oktatást biztosítunk a számukra. Mindezek a szabályok természetesen hatással vannak a roma gyerekek iskolai magatartására is. Fontos ezért törekednünk arra, hogy az iskola ne tűnjön olyan helynek a szülők szemében, ahol gyerekeik nem tudnak összhangban maradni a roma közösség szabályaival. Ha ezt nem tudjuk biztosítani nekik, a szülők a kulturális önazonosság megőrzése érdekében nem fogják iskolába engedni a gyerekeiket, és úgy fognak tekinteni az iskolára, mint saját kultúrájuk elvesztésének helyére és eszközére.

Tisztasági szabályok

A romák törekszenek rá, hogy betartsák az ételre és a viselkedésre vonatkozó íratlan szabályait – különösen pedig azokat, amelyek a nőkhöz kapcsolódnak. A „tisztátalan” ételről azt tartják, hogy az nem alkalmas emberi fogyasztásra. Egy étel például az által válhat „tisztátalanná”, ha főzés közben hozzáér a női alsó test bármilyen részéhez, ide értve a szoknyát is. A szoknyát magát pedig azért tartják „tisztátalannak”, mert könnyen előfordulhat, hogy mosás közben egy lavórba került valamelyik női alsóneművel.

A tisztaság elve a nők esetében konkrét és elvont értelemben is fontos. Menstruációs időszakban vagy közvetlenül gyerekszülés után például tilos ételt készíteniük. De a közösség elvárja tőlük azt is, hogy ruházatuk szerény és mértéktartó legyen. Viseljenek hosszú szoknyát, amely eltakarja a lábukat, és ne sminkeljék az arcukat. (Mróz, 1986) Fontos, hogy a lányok őrizzék meg „tisztaságukat” a házasság előtt, és erre a közösség egésze vigyáz. Már a pusztán gyanú is

hírbe hozhatja és tisztátalanná teheti a lányokat, amely azzal a következménnyel járhat, hogy soha nem megy férjhez és nem lehet családja. (Staniszewski, 2004). A roma lányok sokszor azért maradnak ki az iskolából, mert attól félnek, hogy a közösség „tisztátalanná” nyilvánítja őket. Vagy elragadja őket egy cigányfiú, ami a körükben még mindig élő formája a feleségszerzésnek. Általában azonban azért hagyják ott az iskolát, mert nagyon fiatalon férjhez mennek és teherbe esnek. (Kwadrans, 2007; Osuch, Dwojak, 2009a).

A romák tisztasági szabályai azt is megtiltják a lányoknak, hogy piszkos tevékenységeket végezzenek: amilyen például a mezei munka vagy az utcasöprés. De tilalmas számukra az olyan foglalkozás is, amely kapcsolatba hozható emberi test belső részeivel, például a vérrel. Egyebek között ilyennek tekintik az orvosi és ápolónői munkát is. Az ő esetükben ezért mindezt figyelembe kell venni az iskolai és a szakmai gyakorlatok megtervezése során.

Viselkedési szabályaik azt is tiltják, hogy a romák a többségi társadalom hatósága elé vigyék a konfliktusukat. Ezzel összhangban, az is ritkán fordul elő, hogy roma gyerekek a pedagógushoz forduljanak segítségért, ha társaik bántalmazták őket. A vegyes etnikai összetételű osztályokban ezért különösen fontos, hogy a mindenkire érvényes szabályokat egyértelműen rögzítsék.

Vallás

A vallásgyakorlat terén a roma közösségek általában lakóhelyük domináns egyházához csatlakoznak. Ez így van Lengyelországban is, ahol a lakosság túlnyomó többsége római katolikus. A részleteket tekintve azonban térségenként eltérő vonásokat mutathat a romák vallásossága – attól függően, hogy milyen mértékben asszimilálódtak a lengyel lakossághoz. Minél erősebb az asszimiláció, annál gyakrabban járnak templomba, illetve küldik gyerekeiket hitoktatásra. A szertartások közül a romák számára a keresztesítés a legfontosabb (Bartos, 2004b). Első áldozáson is sokan vesznek részt közülük. Templomi esküvőt viszont ritkán tartanak, mivel számukra a hagyományos cigány esküvő az igazán fontos. A temetést ugyanakkor elképzelni sem tudják katolikus pap nélkül. S ugyanilyen fontos számukra a gyónás, illetve az azzal együtt járó feloldozás. Mindennek következtében a társadalmi integráció fontos területe lehet a vallás, a vallási közösség. A vallási háttérű iskolai rendezvényeken való részvétel – mint amilyen például egy karácsonyi ünnepség az osztályban –, megerősíti a roma gyerekekben azt az érzést, hogy a kultúra és a hagyomány bizonyos elemei összekapcsolják őket lengyel társaikkal.

Társadalmi tényezők

A súlyos pénzügyi nehézségek, valamint a viselkedés és a hagyományok látványos különbségei gyakran hozzájárulnak a romákkal szembeni előítéletek és türelmetlenség kialakulásához. Ez viszont azt a késztetést erősíti meg a roma szülőknél, hogy visszatartsák gyerekeiket az iskolától. Az a tanulásellenes attitűd, ami sokszor észlelhető a roma közösségekben, alapvetően befolyásolhatja a gyerekek képzési esélyeit. Ezért nagyon fontos, hogy a pedagógusok időben felismerjék ezt.

Az oktatás iránt fogékony roma szülők gyakran úgy érzik, hogy számukra a lengyel iskola és az oktatás lényegében a kultúravesztés eszköze. Asszimilálja a roma közösségeket, megszünteti azok jellegzetességeit, és feloldja azokat a lengyel kultúrában. A roma közösségek képviselői közül viszont sokan ezzel épp ellentétes nézeteket vallanak. Azt állítják, hogy csak a tanulás révén lehet megszabadulni a szegénységtől és a társadalmi kirekesztettségtől (Nowicka 2007). E témakörhöz kapcsolódóan érdemes az iskolában olyan foglalkozásokat tartani, amelyek segítségével az osztály különböző etnikai csoportokhoz tartozó tagjai megismerhetik egymás

kultúráját. Nem szabad megfeledkezni az egyes csoportok kulturális örökségének támogatásáról, és arról sem, hogy a kulturális sokszínűség milyen módon gazdagítja a helyi lakosság életét.

Sok roma szülő nem érti, hogy miért fontos a tanulás folyamatossága, és vannak, akik nem értik azt sem, hogy miért kell olyan hosszú ideig tanulniuk a gyerekeknek. Általánosságban elmondható, hogy a romák szeretik az azonnali eredményeket. A folyamatos tanulás pedig nehezen egyeztethető össze a sokszor hónapokig tartó családi látogatásokkal. A Kis-Lengyelországban élő roma gyerekek iskolalátogatási aránya, összehasonlítva más területekével, viszonylag magas (megközelíti a 75%-ot). De még a tehetséges roma tanulók is sokszor idő előtt kimaradnak az iskolából – elsősorban azért, mert lakásviszonyaik nem teszik lehetővé az elmélyült otthoni tanulást. Ezért fontos, hogy rendszeresen monitorozzuk a roma gyerekek iskolai hiányzását, felismerjük azok okát és megküzdjünk azokkal a tényezőkkel, amelyek az iskolával való szembefordulás forrásai. Ezek közül a legfontosabbak: a tanulási nehézségektől, a kortársak agresszivitásától, valamint a közösség kultúrájának gyengítésétől való félelem.

A fentiek mellett a roma gyerekek tanulási nehézségei a szülők általánosan alacsony iskolázottságával, illetve a tanulási hagyományok szinte teljes hiányával állnak összefüggésben. Az iskolázatlan, gyakran írástudatlan szülők még abban az esetben sem tudnának segíteni gyerekeiknek – még az általuk szívesen végzett tanulási tevékenységekben sem –, ha különben tanulspártiak lennének. A szülők többsége azt gondolja, hogy elegendő, ha gyermekük szakképzettséget szerez, mert így munkához jut majd. A szülőkből élő kisebbségi érzés öröklődik, és a roma gyerekek döntő hányada abban a meggyőződésben nő fel, hogy úgysem tudják utolérni lengyel társaikat. Nem tudnak velük azonos szintű képzettséget és munkát szerezni.

Ezt a képet megerősíti a *Węzowicz-Bochenek and Ślósarczyk* (2007) roma gyerekek körében végzett felmérése a *Łososina Górna*-i (falu Kis-Lengyelországban) *gimnáziumban*. A kutatók jövőbeli terveikről kérdezték az oda járó diákokat: arra a kérdésre kellett válaszolniuk, hogy milyen foglalkozást szeretnének maguknak. A lányok többsége a fodrász, a kozmetikus vagy a tisztviselői szakmát jelölte meg. A fiúk java része pedig autószerelőnek vagy kőművesnek készült. A válaszadók 67 %-a tervezte, hogy tovább tanul a mindenki számára kötelező, *alsó szintű középiskola* befejezése után, de csak 17 %-uk jelölt meg olyan iskolát, amelyből aztán felsőfokú tanulmányok irányába lehet tovább lépni. (Osuch, Dwojak, 2009a).

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a roma gyerekeknek feltétlenül tanári segítségre van szükségük a tanuláshoz és a tanulási pálya megtervezéséhez. Amint egy gyerek személyes vonzódása alapján döntött arról, hogy milyen jövőbeli pályát képzel el, olyan tevékenységeket kell szerveznünk a számára, amelyek megmutatják neki, hogy mit kell tennie az e pályáig vezető tudás megszerzéséért. Érdemes elemezni és bemutatni a pályaválasztás előtt álló diákoknak, hogy mit ajánlanak számukra a helyi iskolák (beleértve a szakképző iskolákat is). Ez motiválhatja őket a továbbtanulásra és bátorítást adhat nekik az erőfeszítések vállalásához.

A tanulási sikeresség szempontjából komoly problémát jelent, hogy a roma kisgyerekek jelentős része nem jár óvodába. Iskolakezdekor így fogalmuk sincs arról, hogy mi fán terem a betű és a szám, nem is beszélve az olvasásról, az írásról és a számolásról. Ehhez társul az a gond, hogy a roma kisgyerek szinte semmit nem tud a világról ahhoz képest, ami az adott életkorban elvárható lenne egy gyerektől. De a legsúlyosabb nehézséget mégis a lengyel nyelv ismeretének hiánya jelenti. Az iskola nyelve a roma kisgyerekek számára idegen nyelvnek tűnik, amit ők alig beszélnek. (Nowicka, 1998).

Annak, hogy a roma gyerekek többsége nem jár óvodába, a fő oka az anyagi hiánya, s csak kevésbé az, hogy a szülők aggódnak a gyermekükért. A rendszerváltás óta ugyanis – a korábbiakkal ellentétben – az állam már nem fedezi az óvodai nevelés teljes költségét. A roma szülők így alapvetően takarékosági okokból nem járatják óvodába a gyermekeiket. Számukra ez

a döntés a kiadások csökkentését jelenti (Kwadrans, 2007). Ezért van szükség országos és helyi szintű akciókra annak érdekében, hogy a roma kisgyerekek iskola előtti nevelésben részesülhessenek, és fel tudjanak készülni az általános iskolára.

A roma gyerekek általában fontos személyiségvonása a csoporthoz való ragaszkodás. Ezt érdemes figyelembe venni az oktatás megszervezése és a tanítás során. A meghittség, az érzelmi spontaneitás és többnyire élénk temperamentum jellemzi a gyerekeket. Emellett a készség a pillanat megragadására, s alapvető érzelekként a félelem. Staniszewski (2004) e vonásokhoz hozzáteszi még a következő sajátosságokat: erős bensőséges kötődés, a hagyományok és a szokások szellemében való nevelődés, a közösség idősebb tagjainak tisztelete és igazodás a véleményükhöz – sokszor még a szorosan vett magánügyekben is (Staniszewski, 2004). Ezekre a jellemzőkre érdemes odafigyelnünk, amikor roma gyerekekkel dolgozunk, és fontos annak elősegítése is, hogy meg tudjanak nyílni a kortársaik előtt.

Úgy tűnik, hogy a nyitottság hiánya az egyik legfontosabb akadály a roma gyerekek iskolai integrációjának. A romák elfogadása a lengyel iskolákban talán a legfontosabb feltétele lenne annak, hogy egy roma tanuló eleget tegyen a követelményeknek, és tanulásában sikeres legyen. A roma szülők ugyanis sok esetben azért nem küldik iskolába a gyerekeiket, mert nem akarják fájdalmas tapasztalatoknak kitenni őket, hiszen ismerik a lengyel kortársak visszautasító magatartását. Ugyanakkor a roma gyerekek maguk is érzik a többiek vonakodását, ami tovább csökkenti bennük a nehézségek miatt már amúgy sem túl erős tanulási motivációt. Nekik sokkal több nehézséggel kell szembenézniük mint lengyel társaiknak, amikor szembesülnek tudás- és készségbeli lemaradásukkal. A lengyel és roma gyerekek közötti – mindkét oldalon negatív sztereotípiákba ágyazott – társadalmi távolság (Jasińska-Kania, 2009) az az integrációt nehezítő legfőbb tényező, amit a legtöbb szerző a roma gyerekek legsúlyosabb iskolai problémájának tekint.

A lengyel gondolkodásban élő sztereotipizált, negatív roma képről számos olyan felmérés tanúskodik, amit felnőttek, illetve tizenévesek között végeztek. A Jasińska-Kania (2009) a lengyeleknek a különféle kisebbségekkel, köztük a romákkal szembeni attitűdjeit vizsgálta. Úgy találta, hogy a felnőttek 70%-a alkalmazna romákat a munkahelyén, barátkozna velük és elfogadná őket szomszédjának. De a megkérdezetteknek csak fele fogadna el roma származású főnököt, és ennél is kevesebben örülnének annak, ha önkormányzati tagoknak választanák őket, vagy családi kapcsolatba kerülnének velük.

B. Wężowicz-Bochenek és I. Ślosarczyk (2007) felmérése szerint a lengyel gyerekek 84 %-a venné szívesen, ha az országba bevándorlók jönnének. Rokonszenvüket azonban erősen befolyásolta azok nemzetiségi hovatartozása. A megkérdezettek fele úgy gondolta, hogy toleránsnak kell lenniük a romák iránt. Negyedük nemmel válaszolt az ezt vizsgáló kérdésre, a maradéknak pedig nem volt véleménye róla. Hasonló eredmények születtek arra a kérdésre vonatkozóan, hogy a válaszadó elfogadna-e roma gyereket osztálytársának. A megkérdezett tanulók 20 %-a úgy vélte, hogy az osztály többi része nem fogadná el őket. Cserediák esetében pedig csak 3 %-uk mondta azt, hogy örülne neki, ha roma gyerek lakna náluk. 59 %-uk viszont azt a válaszlehetőséget jelölte meg, hogy nem látna vendégül roma cserediákot a lakásukban. Mindezek mögött széles körben elterjedt sztereotípiák állnak. A romák esetében a válaszadók leggyakrabban a lopást említették egy olyan felmérés során, amikor azt kérdezték a kutatók, hogy milyen fogalmat társítanak az általuk felsorolt nemzetekhez és etnikumokhoz. (Ślosarczyk, Wężowicz-Bochenek, 2007)

A roma etnikumhoz társuló sztereotípiák a lengyel gondolkodásban meglehetősen állandóságot mutatnak. Ez független az életkortól, valamint a sztereotípiának ellentmondó tapasztalati tényektől is. Ez utóbbi ellentmondás feloldását szolgáló jól ismert közhely, hogy a kivétel erősíti a szabályt (Mróz, 1986). Tisztában kell azonban lenni azzal, hogy az előítéletek kölcsönösek: a romákban is élnek negatív sztereotípiák a lengyelekkel szemben. Az előítéletek pedig mélyítik a

roma gyerekek iskolával szembeni ellenérzéseit és tanulásbeli nehézségeit. A kutatók számos szociometriai vizsgálatot végeztek Kis-Lengyelország falvaiban, lengyel-roma osztályokban az integráció témájával kapcsolatban. Úgy találták, hogy a roma tanulókat az osztály többsége kirekeszti, s a legjobb is esetben elkülöníti őket. Fontos, hogy a roma környezetben dolgozó pedagógusok tisztában legyenek ezekkel a jelenségekkel. A gyerekekkel és a szülőkkel folytatott beszélgetések mellett támaszkodhatnak saját megfigyeléseikre, s hasznos információforrásnak bizonyulhat a mellékletben szereplő kérdőív is, amit felhasználhatnak saját osztályukban.

Mérőeszközök

A mellékletben található két kérdőív jól használhatónak bizonyult a lengyel-roma integráció témaköréhez kapcsolódó vizsgálatok során. Az egyikkel a nem-roma, a másikkal pedig a roma gyerekek helyzete jellemezhető. E kérdőívek segítségével a tanárok képet kaphatnak számos olyan tényezőről, amely hatással lehet a gyerekek tanulmányi sikerességére.

Mindkét kérdőív utolsó kérdése a következő: Kivel szeretnél leginkább/legkevésbé egy padban ülni? A kérdés és annak feldolgozása J. Moreno szociometriai kutatásának technikáját alkalmazza. A gyerekeknek mindkét esetben három társukat kell megjelölniük. A válaszok alapján azonosíthatók az osztály legnépszerűbb tanulói (a „szociometrikus sztárok” – akiket a legtöbbször említettek pozitívan), illetve a leginkább elutasított és a leginkább elszigetelt tanulók is (akikről az osztály nem vesz tudomást – sem pozitív, sem negatív értelemben). A kutatói tapasztalatok azt mutatják, hogy a roma gyerekek esetében gyakoriak a párok vagy a zárt csoportok (akik kölcsönösen pozitív attitűdöt mutatnak egymás iránt), ami a roma gyerekek közötti erős csoportkohézióból fakad.

MÁSODIK LÉPÉS

AZ OKTATÁS SZABÁLYOZÁSI ÉS SZERVEZÉSI KÉRDÉSEI

A roma gyerekek oktatási helyzetének elemzése után azt kell meghatározni, miként lehet tanulásukat és tanításukat úgy megszervezni, hogy az figyelembe vegye sajátos problémáikat, illetve szükségleteiket.

Lengyelországban a roma gyerekek oktatását a lengyel alkotmánynak a nemzetiségi és az etnikai kisebbségekre vonatkozó rendelkezései, illetve a kérdéskörrel összefüggő nemzetközi egyezmények szabályozzák. A nemzetiségi és etnikai kisebbségekre vonatkozó legfontosabb cikkelyek az alábbiakat tartalmazzák:

- A lengyel alkotmány (1997. április 2.) törvény előtti egyenlőséget biztosít minden állampolgárának; lehetővé teszi a kisebbségek számára nyelvük, szokásaik, kultúrájuk és hagyományaik ápolását, illetve fejlesztését; a kisebbségi identitás megőrzése érdekében támogatja nemzetiségi kulturális és oktatási intézmények létrehozását; nem alkalmaz diszkriminációt a politikai, társadalmi és gazdasági életben; a 18. életévig tartó tankötelezettség előírásával és független nyilvános iskolák működtetésével mindenki számára biztosítja a tanuláshoz való jog érvényesülését.
- Az 1991. szeptember 7-én életbe lépett oktatási törvény meghatározza a kötelező oktatásra vonatkozó általános szabályokat. Azok a tanulók, akik havonta az órák több mint 50%-áról hiányoznak, és nem tudják távollétük okát elfogadható módon igazolni, nem tesznek eleget a tankötelezettség előírásának. A kötelező oktatás irányítása az iskolaigazgatók felelősségi körébe tartozik. Ennek gyakorlása érdekében minden évben megkapják az intézményükhöz tartozó iskoláskorú gyerekek névjegyzékét a

helyhatóságoktól. Lengyelországban a gyerekek alapvetően a (lakó)körzetük szerinti alap- és alsó középfokú oktatást nyújtó iskolákba járnak.

Az iskolaigazgatók ellenőrzik, hogy a névjegyzéken szereplő gyerekek beiratkoztak-e a körzeti vagy bármelyik másik iskolába. Ha kiderül, hogy egy tanköteles gyerek nem jár iskolába, szakemberek (igazgató, tanárok, oktatási tanácsadók, pszichológusok) közreműködésével felveszik a kapcsolatot a szülővel. Ha a gyerek a szülővel történt beszélgetés után sem jelenik meg rendszeresen az iskolában, az igazgató jelenti ezt az iskolafelügyeleti hatóságoknak. Ha a helyhatóságok közbelépése sem oldja meg a problémát, az ügy a családbíróhoz kerül. Általában ez számít az utolsó lépésnek abban a folyamatban, amelynek részeként az iskolai szakemberek erőfeszítést tesznek azért, hogy meggyőzzék a roma szülőket gyermekük iskoláztatásának fontosságáról. Tartós ellenállás esetén az állam rendelkezik olyan törvényes eszközökkel, amelyekkel rá tudja kényszeríteni a szülőket arra, hogy gyermekeiket iskolába járassák. A bíróság pénzbüntetést szabhat ki rájuk. Sőt, ellenállás esetén a gyereket erővel is elvihetik az iskolába. Ha a bíróság bizonyítottan találja, hogy egy roma gyerek a szülők hibája miatt nem jár iskolába, elhelyezheti a gyermeket egy olyan oktatási központban, ahol biztosítják számára a kötelező oktatásba való bekapcsolódás lehetőségét.

A Nemzeti Oktatási és Sport Minisztérium rendelettel szabályozta annak feltételeit (2002. december 3.), hogy az iskoláknak és a közintézményeknek milyen feladatokat kell ellátniuk annak érdekében, hogy fenntartsák a nemzetiségi kisebbségekhez, illetve etnikai csoportokhoz tartozó fiatalok kisebbségi, nyelvi és vallási identitását. A Rendelet megköveteli az iskoláktól és más közintézményektől, hogy a számukra rendelkezésre álló eszközökkel – például a kisebbségi nyelvek, történelem, földrajz és kultúra tanításával, valamint különféle művészeti és iskolán kívüli tevékenységek szervezésével – járuljanak hozzá az identitás megőrzéséhez.

A Rendelet értelmében az iskolákban egyes tantárgyakat kisebbségi nyelveken kell tanítani (kivételek alól: a lengyel nyelv, a földrajz, a történelem és a társadalomismeret). Be kell vonni a kisebbségi nyelvek tanításába a kétnyelvű iskolákat és azokat az oktatási intézményeket, amelyekben a kisebbségi nyelv tanítása önálló tantárgynak számít (heti három órában). Abban az esetben, ha egy-egy iskolában túlságosan kevés tanuló kíván kisebbségi nyelvet tanulni, egymással összefogva, több iskolának kell megoldania ezt a feladatot. A kisebbségi nyelvek iskolai tanításának legáltalánosabb formája (az esetek 92 százalékában) az, hogy a nyelv önálló tantárgyként jelenik meg az adott intézmény pedagógiai programjában. (Sawyer, 2007). A nyelvtanításon kívül a Rendelet előírta azon országok történelmi és földrajzi viszonyainak tanítását is, ahonnan a lengyelországi kisebbségek származnak, s mindez a tanterveknek, valamint a tankönyveknek is a részét képezi. A roma etnikum esetében azonban a rendeletnek ez utóbbi része nehezen megvalósítható.

A nemzetiségi és etnikai kisebbségekről, illetve regionális nyelvekről szóló törvény (2005. január 6.) olyan specifikus feladatokat is előír, amelyek finanszírozására az állami költségvetésből célzott anyagi erőforrásokat különítenek el. E feladatok közé tartoznak a következők: bizonyos típusú könyvek és magazinok megjelentetése a lengyel mellett kisebbségi nyelveken is; kisebbségekkel foglalkozó TV és rádióprogramok támogatása; klubok és téma-könyvtárak létrehozása a kisebbségi kultúra ápolásának céljával; a kisebbségek életét bemutató ismeretek terjesztése; gyerekek és fiatalok oktatása a kisebbségi kultúra témaköréhez kapcsolódóan.

A Nemzeti Oktatásügyi Miniszter Rendelete (2007. november 14.) olyan iskolai előkészítők, iskolák és közintézmények megteremtését írja elő, amelyek célja, hogy támogassa a nemzetiségi és etnikai közösségekhez tartozó, illetve regionális nyelveket beszélő tanulók nemzetiségi, etnikai és nyelvi sokszínűségének megőrzését. E Rendelet egyedülálló módon hívja fel a figyelmet a roma kisebbség oktatására: „ha szükséges, az iskolák pótlólag is hozzanak olyan intézkedéseket, amelyek célja a roma tanulók etnikai azonosságtudatának fenntartása és fejlesztése. Tegyenek meg mindent e tanulók oktatásáért, és indokolt esetekben indítsanak

felzárkóztató osztályokat számukra (...) alkalmazzanak olyan szakembereket, akik asszisztensként tudják támogatni a roma gyerekek tanulását. Az asszisztensek erősítsék a gyerekek iskolai kötődését és tartsanak kapcsolatot a roma szülőkkel.”

A fenti rendeletek teremtik meg a jogi kereteket ahhoz, hogy Lengyelországban központi források álljanak rendelkezésre a roma gyerekek tanulását segítő támogató rendszer működtetéséhez.

A roma gyerekek oktatásának megszervezése Lengyelországban

Az állami hatóságok először a hatvanas évek közepén tettek kísérletet arra, hogy a roma gyerekeket teljes körűen bevonják az oktatásba. A roma népcsoport „civilizálásának” terve két fontos elemet tartalmazott: megállítani a roma karavánok vándorlását az országban és bevonni a gyerekeket a kötelező oktatás rendszerébe.

Az állam által kezdeményezett lépéseket a romák a mindennapi életükbe való súlyos beavatkozásként, elnyomásként élték meg, ami aktív ellenkezést váltott ki belőlük. Abban az időben az oktatásügyi hatóságok elsősorban pénzbírságok kiszabásával próbálták meg rájuk kényszeríteni az iskolakötelezettség betartását. A különböző korcsoportokhoz tartozó roma gyerekek, héttől tizenéves korukig (az utóbbiak közül sokan már családos emberként) az általános iskola alsós osztályaiba kerültek. (Milewski, 2004) Mindez rendkívül negatív érzéseket váltott ki bennük az iskola és a tanulás iránt: a roma gyerekek nem tanultak rendszeresen, nem jártak órákra, nem készítették el a házi feladataikat, és gyakori volt körükben az osztályismétlés.

A roma gyerekek a kötelező oktatás bevezetésének kezdeti éveiben csak addig (általában 12 éves korukig) jártak iskolába, amíg biológiailag éretté nem váltak. Legtöbbször írni és olvasni sem igazán tanultak meg ennyi idő alatt. Akkoriban roma gyerekek sokaságával végeztek olyan pszichológiai tesztek, amelyeket eredetileg lengyel gyerekek számára dolgoztak ki, s amiket sem nyelvi, sem kulturális szempontból nem adaptáltak a roma kisgyerekekhez. Az ilyen módon mért gyenge teszteredmények alapján aztán a roma gyerekek nagy százalékát helyezték át speciális osztályokba. (Milewski, 2004).

A szocializmus éveiben a roma gyerekek az iskolában naponta egyszer meleg ételt kaptak, s ingyen jutottak hozzá a tankönyvekhez, valamint az egyéb alapvető iskolai felszerelésekhez is. A rendszerváltást követően azonban ez a fajta állami támogatás megszűnt (Kwadrans, 2007), és gyengült a kötelező oktatás kényszere is. Ez azzal a következménnyel járt, hogy egyre kevesebb roma gyerek járt a lengyel iskolákba.

A nyolcvanas évek végén Stanislaw Opocki, lengyel pap (ma a lengyelországi romák káplánja) az ország déli részén roma osztályokat hozott létre. Így próbálta megoldani azokat a problémákat, amelyeket a roma gyerekek lengyel iskolákba való beilleszkedése okozott. A roma osztályok eredetileg informális vasárnapi iskolák voltak, ahol a gyerekek hitoktatásban részesültek, de írni, olvasni, számolni is tanultak. (Milewski, 2004) E vasárnapi iskolák népszerűsége egyre nőtt, s a roma gyerekek jelentős haladást kezdtek mutatni a tanulás terén. Ez több pedagógust arra ösztönzött, hogy Opockival együttműködve kifejlesszenek egy romáknak szóló speciális tantervet, amit benyújtottak a Nemzeti Oktatási Minisztériumhoz. (Milewski, 2004) A programot 1992-ben hagyták jóvá, és pedagógiai kísérletként kezdték el alkalmazni a homogén roma osztályokban.

A tervezet „a roma gyerekek speciális, három éves, alapfokú oktatására” vonatkozott. (Kwadrans, 2007) A program szerint a gyerekeket homogén roma osztályokban tanították, ami a szülők és a gyerekek számára is biztonságot ígért. A cél annak elérése volt, hogy a program keretében a roma gyerekek három év alatt felzárkózzanak a lengyel állami iskolákban tanuló

gyerekek szintjére: mindenekelőtt a lengyel nyelv, az olvasás, az írás és a számolás területén. Az órákat lengyelül tartották, de ahol szükség volt rá, használták a helyi roma nyelveket is. A tanterv fejlesztői nemcsak arra törekedtek, hogy ismereteket és készségeket sajátíttassanak el, hanem fontosnak tartották néhány más oktatási cél elérését is. Az volt az elképzelésük, hogy a felzárkóztató program befejezése után a roma gyerekek integrált lengyel alsós osztályokban folytatják majd a tanulást. Ha pedig mégsem boldogulnak a lengyel iskolában, akkor olyan speciális programokba kerülnek át, amelyeket kifejezetten a számukra dolgoznak ki. (Milewski, 2004) Úgy vélték, hogy végső soron a szülők joga annak eldöntése, hogy gyerekeiket roma osztályokba vagy lengyel állami iskolákba íratják-e be.

A roma gyerekek és a szülők többsége is elégedett volt a tanulás-tanítás új módjával és az iskolalátogatási statisztikák, valamint a tanulmányi eredmények is jelentős javulást mutattak. Ennek ellenére a roma aktivisták ellenezték a homogén roma osztályok szervezését. Legfőbb ellenvetésük az volt, hogy ez „cigány-gettók” kialakulásához vezethet. (Milewski, 2004) Számos aktivista vélte úgy, hogy a roma osztályok létrehozásának tulajdonképpen célja a lengyel és a roma gyerekek egymástól való elkülönítése, ami a faji szegregáció csírájának tekinthető az oktatás területén.

2003 után ezért felszámolták ezt a gyakorlatot, (Wądrzyk, 2008) s ma már nem találhatunk roma osztályokat a lengyel iskolákban. Ez a lépés egyébként megfelel az eredeti roma program létrehozóinak is, akiknek egyáltalán nem állt szándékukban tartós oktatási modellként működtetni az általuk kialakított formát. A roma osztályok kialakításával csak célzott és bizonyos ideig tartó támogatást akartak adni a gyerekeknek ahhoz, hogy adaptálódni tudjanak a lengyel iskolákhoz. (Milewski, 2004) A roma osztályok felszámolását támogatta a lengyelországi Roma Szövetség vezetősége, és jóváhagyta az Oktatásügyi Minisztérium is. A döntés következményeként jelenleg minden roma gyerek integrált osztályokban tanul Lengyelországban. A roma szülők azonban hevesen ellenezték a roma osztályok felszámolását, s véleményüket osztják az ügyben érintett iskolák igazgatói is. Szerintük erre a lépésre a tolerancia elhibázott értelmezésének jegyében került sor, amivel tulajdonképpen megfosztották a roma gyerekeket a normális tanulás egy fontos esélyétől.

Érdemes megemlíteni, hogy a lengyel kormányzat jelenleg nem rendelkezik egységes állásponttal a roma óvodák kérdésében. Jelentős minisztériumi erők tartják azonban nagyon jó elgondolásnak a roma óvodák működtetését. Ezekkel kapcsolatban az a vélemény, hogy jól tudják kezelni a roma gyerekeknek a többségi közösségbe való beilleszkedés terén érzékelhető problémáit az iskolába kerülésük előtti időszakban.

Sajnálatos, hogy amikor az Oktatásügyi Minisztériumban döntöttek a roma osztályok felszámolásáról, azzal egyidejűleg nem alakítottak ki olyan új koncepciót, amely célzottan segítené a roma gyerekek integrált osztályokban való tanulását. Ugyanekkor azonban a Belügyminisztériumban is elemezték a kérdést. Lengyelországban ez a kormányzati ág felelős minden olyan államilag támogatott tevékenységért, amely a nemzetiségi és etnikai kisebbségek tagjait érinti. Így a Belügyminisztériumban kidolgoztak egy „Program a lengyelországi roma közösségért” elnevezésű tervet azzal a céllal, hogy a roma gyerekek oktatása hatékony állami támogatást kapjon.

HARMADIK LÉPÉS

A ROMA GYEREKEK TANULÁSI JOGÁNAK ÉRVÉNYESÍTÉSI ESZKÖZE

A Belügyminisztérium dolgozta ki az első olyan állami programot („Program a roma közösségért Lengyelországban”), amely figyelembe vette a kisebbségeknek a lengyel és a nemzetközi jogrendszerben rögzített jogait és felismerte annak szükségességét, hogy a roma közösség támogatásra szorul. A program kidolgozásában több minisztérium mellett a roma közösség képviselői is részt vettek. A programot 2004-ben vezették be az ország egész területén, amit egy kísérleti változat előzött meg (Kísérleti kormányzati program a Malopolska Vajdaság roma közösségeért, 2001-2003). A pilot program és a véglegesnek tekinthető változat ismertetője is megtalálható a lengyel Belügyminisztérium honlapján.

A program **kidolgozásában** a következő intézmények, illetve szervezetek vettek részt: a Belügyminisztérium, a Malopolska Vajdaság regionális kormánya, különböző roma szervezetek és egyéb nem-kormányzati / civil szervezetek. A **megvalósítás** közreműködői: a roma közösségek képviselői, helyi önkormányzatok (a program alapegysége az önkormányzatokra épül) és olyan nem-kormányzati / civil szervezetek, amelyek közel állnak a roma közösségekhez.¹

A program általános célkitűzése, hogy egyenlő esélyű hozzáférést biztosítson a romák számára, és a többségi lengyel társadalom tagjaival azonos szintre segítse őket az alábbi területeken: oktatás, foglalkoztatottság, egészség, higiénia, lakáskörülmények, részvételi lehetőség a civil társadalomban.

A program oktatás-specifikus célkitűzése a projekt alapelemének tekinthető: „a roma gyerekek körében növelni kell az órai részvétel és az iskola befejezésének arányát, javítani a tanulás eredményességét és motiválni a fiatalokat a középfokú oktatásban való részvételre. E célok megvalósításáért a *Malopolska Vajdaság* kísérleti programjában (2001-2003), majd az ország egész területén az alábbi intézkedéseket hozták:

Az oktatás-specifikus célkitűzések a komplex projekt alapelemeinek tekinthetők. Ennek jegyében: „a roma gyerekek körében növelni kell a tanórai részvétel és az iskola befejezésének arányát, javítani kell a tanulás eredményességét és motiválni kell a fiatalokat a középfokú oktatásban való részvételre. E célok megvalósításáért a *Malopolska Vajdaság* kísérleti programjában (2001-2003), majd az ország egész területén az állam pénzügyi támogatást ad az alábbi intézkedések megvalósításához:

- a „nulladik osztályban” való tanulás széles körben való kiterjesztése,
- felzárkóztató osztályok szervezése és a különbségek csökkentése a roma és a többségi tanulók között,
- a házi feladat iskolai elkészítésének tanári felügyelet melletti támogatása,
- érdeklődési csoportok létrehozása, amelyek bővítik a roma gyerekeknek a nagyvilágra vonatkozó ismereteit,
- roma kultúrára és hagyományokra fókuszáló osztályok kialakítása,
- tanulókörök és integrált osztályok létrehozása a roma gyerekek és fiatalok körében: a tolerancia támogatása és a romák beilleszkedésének elősegítése érdekében,
- a roma gyerekek támogatása a versenyeken, vetélkedőkön és sporteseményeken való részvételben,

¹ Helsinki Foundation for Human Rights, the Foundation for Rural Development, the European Institute for Democracy, Stefan Batory Foundation, the Bureau of Citizens Advice of the Association of the Centre of Social Information, Polish Children and Youth Foundation (Forrás: a Belügyminisztérium honlapja)

- olyan klubok létrehozása, ahol a gyerekek tanári felügyelet mellett tölthetik el a szabad idejüket,
 - pszichológiai és oktatási/tanulási segítség szervezése a szülők és a gyerekek számára,
 - tanulási tevékenységek szervezése roma felnőttek számára,
 - különféle kurzusok szervezése roma fiatalok és felnőttek számára,
 - szülőkkel való találkozások szervezése a gyerekek taníttatásának témakörében,
 - közös nyári táborok szervezése roma és lengyel gyerekek számára,
 - roma gyerekek részvételének támogatása nyári és téli táborokban,
 - olyan roma szülők toborzása, akik elkísérik a gyerekeket az iskolába, illetve hazakísérik őket; felügyelnek rájuk a tanulmányi utakon, a kirándulásokon és a különféle rendezvényeken,
 - a gyerekek óvodai foglalkozásokon való részvételének támogatása,
 - a tankönyvek és különféle taneszközök megvásárlásának támogatása,
 - pénzügyi hozzájárulás az iskolabuszok működtetéséhez,
 - pénzügyi hozzájárulás az iskolai étkeztetéshez,
 - pénzügyi hozzájárulás a gyerekek balesetbiztosításának költségeihez.
- (Forrás: a Belügyminisztérium honlapja)

A kísérleti program egyik célja az volt, hogy tapasztalatokat szerezzenek arról, milyen mértékben lehetséges, illetve milyen nehézségekbe ütközik a fenti célkitűzések megvalósítása. A programot 2001-2003 között Dél-Lengyelországban tesztelték *Limanowa*, *Nowy Sącz* és *Nowy Targ* körzetekben (Malopolska Vajdaság), valamint a Tatra egyes településein. Ezen a területen összesen mintegy 3500 roma él, akik a lengyelországi romáknak több mint 10 %-át alkotják. A kísérleti program tapasztalati alapján a döntéshozók reálisnak ítélték a program országos bevezetését. Teljes sikerről természetesen nem lehetett beszélni. Két-három próbaév azonban bizonyította, hogy lehetséges a változás.

A „Program a lengyelországi roma közösségekért” nevű országos intézkedéssorozat a 2004-2013 közötti időszakot fogja át, de nagy valószínűséggel folytatódni fog. A jelenlegi komplex program részterületei: az oktatás, a munkanélküliség elleni küzdelem, az egészségügy, az életmód, az etnikai kisebbségekkel szembeni bűnözés, a roma kultúra támogatása, ismeretek terjesztése a lengyel többségi társadalomban a romákról és információk a romákat érintő lengyelországi változásokról.

Az országos program tevékenységi köre több ponton is bővült a kísérleti programhoz viszonyítva. Ilyen terület a gyerekek és fiatalok esztétikai nevelése, amit ösztöndíjak odaítélésével, a roma fiatalok művészi tevékenységének támogatásával egészítettek ki. Diák ösztöndíjrendszert alakítottak ki. Roma nyelvű tankönyveket és tanterveket dolgoznak ki. A romák történelmével és kultúrájával foglalkozó fejezetekkel bővítették ki az általánosan használt tankönyveket. Nagyon fontos kezdeményezésnek bizonyult, hogy 2004 után létrehozták a támogató tanár (mentor), valamint a roma-asszisztens feladatkörét. A kísérleti program tapasztalatainak felhasználásával nagy figyelmet fordítanak az iskola-előtti nevelésre, ahol a roma származású kicsikkel mint más etnikumhoz tartozó, kettős kultúrával rendelkező gyermekekkel foglalkoznak.

A roma programot a központi kormányzat és a helyi önkormányzat(ok), valamint nem-kormányzati szervezetek (NGO-k) finanszírozzák, de érkeznek pénzalapok különböző európai támogatóktól is. Az állami költségvetés elkülönített kerettel rendelkezik a program számára, amelynek felhasználását a belügyminiszter felügyeli. Ez a forrás egészül ki a helyi önkormányzatok támogatásaival, valamint olyan nemzetközi és országos szervezetek pénzalapjaival, amelyek érdekeltek a romaügy támogatásában.

A rendelkezésre álló források elosztása mindig az év közepén kezdődik, amikor a belügyminiszter nyílt versenyt hirdet az érintettek számára. Azok, akik közreműködni kívánnak a megvalósításban, a regionális kormányzóknak juttatják el a pályázatokat. Arról, hogy a

következő évben kik és milyen módon kapcsolódhatnak be a programba, a belügyminiszter dönt, különféle vélemények megismerését követően. Az adott év Pénzügyi Törvényének életbe lépése után a belügyminiszter átutalja a megítélt pénzalapokat a vajdaságoknak, amelyek továbbítják azokat a nyertes kérelmezőknek. Amennyiben a javaslatok országos jellegűek, akkor az átutalás közvetlenül a minisztertől érkezik.

A költségvetési támogatás allokációs folyamatába az oktatásért felelős minisztert is bevonják, de elvárás vele szemben, hogy konzultáljon az oktatási terület vajdasági főfelügyelőjével. Ha az év során a források már nem fedezik a tervezett tevékenységeket, a megvalósítók 1 %-os kiegészítést kérelmezhetnek az általános támogatási alaptól. Állami költségvetésből minden évben körülbelül 12 millió zlotyt (3 millió Eurót) fordítanak a programra. További pénzalapok érkeznek azonban az Európai Uniótól az *Operational Programme Human Capital- "Roma Component"* (Humán Erőforrás Operatív Program – Roma komponens) révén. Ebben a formában az EU-tól kapott keret az adott projektek 85%-át finanszírozza, amihez 15 %-ot tesz hozzá a lengyel állam.

Az eddigi tapasztalatok alapján a „Program a lengyelországi roma közösségért” fontos segítőtje a roma gyerekek oktatásának. A legfontosabb elem azonban ezen a téren az, hogy sikerült kialakítani a roma asszisztensek és a támogató tanárok rendszerét.

NEGYPEDIK LÉPÉS

MEGVALÓSÍTÁS: A ROMA GYEREKEK KÖTELEZŐ OKTATÁSÁNAK TÁMOGATÁSA

A roma gyerekek javuló tanulási teljesítményének egyik alapvető feltétele, hogy közvetlen segítséget kapjanak az iskolában dolgozó felnőttektől. A program ezért két sajátos szerepet hozott létre: a roma asszisztensek és a támogató tanárok feladatkörét, akik nap mint nap együtt dolgoznak az iskolában a gyerekekkel.

Támogató tanárok

A támogató tanárokkal szembeni képesítési elvárás – a lengyel oktatási rendszer integrált osztályainak tágabb kontextusában értelmezve –, hogy a speciális oktatásra szakosodott diplomás pedagógusok legyenek (öt éves master degree vagy három éves bachelor degree + két éves master degree fokozat birtokában). A programban örömmel fogadott speciális szakirányok: szurdopedagógia (halláskárosult vagy siket gyerekek és fiatalok oktatása), oligofrénpedagógia (értelmileg kevésbé vagy súlyosan sérült gyerekek oktatása), tiflopedagógia (látássérült gyerekek oktatása).

Integrált osztályok

Az integrált osztályokba összesen 20 gyerek jár, akik közül maximum öt fő lehet értelmi vagy viselkedési problémákkal/zavarokkal küzdő tanuló. A roma tanulókat befogadó iskolai osztályok ebben a jogszabályi értelemben „integrációs” tekinthetők.

Ha csak néhány roma gyerek jár az iskolába, az igazgató egyszerűen dokumentálja ezt a tényt. Amennyiben nem jelentkezik semmiféle probléma, ezek a gyerekek a „normál” osztályokban tanulnak lengyel társaikkal együtt. A szülők vagy a jogi gyámok / képviselők kérésére azonban, vagy akár a helyi roma asszisztens ösztönzésére – amennyiben ez szükségesnek látszik – a „normál” osztályba járó roma gyereket a tanácsadói szolgálathoz irányíthatják. A szolgálat szakemberei egyéni tanterv alkalmazásáról dönthetnek számára. Vagy megállapítják azt is, hogy jobb lenne számára, ha a fenti értelemben vett „integrált osztályba” kerülne.

Speciális pedagógus

A speciális pedagógus olyan támogató tanár, aki az integrált osztályokban eltöltött időkeretben nyújtott segítség mellett egyéni foglalkozásban is részesíthet bizonyos gyerekeket (heti két

órában), akik esetében a pszichológiai tanácsadó azt javasolta, hogy egyéni rehabilitációs programban kell részt vennie.

A támogató tanár feladatai (speciális képezettséggel rendelkező pedagógus)

- ügyelni az integráltan oktatott gyerek érdekeire,
- aktívan együttműködni a tantárgyakat oktató pedagógusokkal,
- kapcsolatot tartani a gyerekek szüleivel (gondviselőivel) – a roma gyerekek esetében ez a feladatot roma asszisztens veszi át tőle,
- segítséget nyújtani a gyerekeknek a nehéz feladatok megoldásához,
- az integrálódó tanulók képességeihez igazítani, illetve kiválogatni a megfelelő osztálytermi és házi feladatokat,
- ellenőrizni, hogy a gyerekek helyesen másolták-e le a tábláról, illetve helyesen írták-e le a füzetükbe mindazt, amit a tanár diktált,
- szükség szerint személyre szabni az osztályban használt tesztek és kvízeket,
- részt venni a tanulók értékelésében,
- tájékoztatni a tanárokat az integrálódó gyerekek képességeiről, lehetőségeiről,
- a megértést segítő, személyre szabott magyarázatokat fűzni a tanári utasításokhoz és üzenetekhez,
- együttműködni a gyerekek szaktanáraival a zavartalan információáramlás biztosítása érdekében,
- a gyerekek személyes szükségleteihez igazodva módosítani az oktatási program tartalmát és követelményeit – a szaktanárokkal egyetértésben,
- elmagyarázni a gyerekeknek a tesztek és a kvízek nehezen érthető utasításait,
- integráló tevékenységeket végezni az alsóbb osztályokban,
- máshol tanuló gyerekeket hívni meg az alsós integráló osztályokba.

A szaktárgyi pedagógusok feladatai az integrált osztályban

- olyan szemléltető és tevékenységközpontú módszereket alkalmazni, amelyek segítik a megértési nehézségek fokozatos lebontását,
- beépíteni saját munkájába a támogató tanár által a gyerek képességeinek fejlesztésére vonatkozó javaslatait,
- konzultálni a támogató pedagógussal a kvízekről és tesztekéről, valamint a szóbeli számonkérés során alkalmazandó kérdésekről
- tájékoztatni a támogató pedagógust az előkészített óravázlatairól, és annak javaslatai alapján, szükség esetén módosítani azokat,
- személyre szabott kérdésekkel és feladatokkal, célzottan segíteni az integrációs program tanulót,
- előzetesen tájékoztatni a támogató tanárt a tervezett tesztekéről és kvízekről,
- a támogató tanárral egyetértésben, szükség szerint módosítani a tananyag tartalmát és követelményeit.

A támogató tanár pedagógiai végzettséggel rendelkező, lengyel nemzetiségű szakember. A roma gyerekeket befogadó integrált osztályokban ő az, aki segíti a tanulásukat az iskolában és az iskolán kívül. Felügyeli a haladásukat, segíti őket a házi feladatok elkészítésében. Szakmai szempontból irányítja a felzárkóztató osztály munkáját. Bővíti a gyerekek ismereteit, és támogatja őket a nyelvi akadályok leküzdésében. A támogató tanár elméleti és módszertani felkészítést kap ahhoz, hogy sikeresen tudjon együttműködni a roma gyerekekkel. Képzése szervesen illeszkedik a központi programhoz. Támogató tanárokat olyan iskolák alkalmaznak, ahol roma gyerekek tanulnak. A tanár pedig úgy foglalkozik a roma gyerekekkel mintha kettős kultúrával rendelkező külföldiek lennének, és rendkívül sok időt fordít a velük való egyéni foglalkozásra.

Az e szerepkörben dolgozó pedagógusoktól elvárt legfontosabb tulajdonságok: a professzionalizmus, „az a képesség, hogy figyelni tudjon a tehetségre és tanulásra motiválja a

gyerekeket” (Szostka-Różycka, Weigl, 2008), valamint a türelem, a tolerancia és a törődés képessége.

Roma asszisztensek

A roma asszisztentst a romák közössége bízta meg a feladatával. Olyan személy tehát, aki jól ismeri a gyerekek és a fiatalok életét, s egyaránt otthonosan mozog az iskola világában, illetve a helyi társadalomban. Bátor ember, aki nyitottan fogadja a kihívásokat. Nem enged a nyomásnak, és mindenekelőtt jól ismeri a gyerekek tanulási szükségleteit. (Szostka-Różycka, Weigl, 2008)

A romák iskolázottságának átlagosan alacsony szintjéből következik, hogy roma asszisztens lehet az is, aki csupán az általános iskolát végezte el. Ugyanakkor azonban rendelkezik a feladat ellátásához szükséges, megfelelő tulajdonságokkal, és képes összekötni a romák, illetve a lengyel iskolák világát. A gyerekek bármilyen problémájukkal fordulhatnak hozzá, legyenek azok iskolai vagy személyes jellegűek. Ebben a minőségében gyakran segít elsimítani a gyerekek különféle konfliktusait, és gondoskodik a biztonságukról. Sok esetben ő a közvetítő a gyerekek, a szülők és a tanárok között.

A legfontosabb, amire oda kell figyelnie, az, hogy a gyerekek rendszeresen bejárjanak az iskolába. Annak érdekében, hogy a szülők minden nap útnak indítsák a gyerekeiket, olykor nyomást is gyakorol rájuk. (Szostka-Różycka, Weigl, 2008) A roma asszisztens tehát egyszerre kell, hogy energikus, nyílt és toleráns személyiség legyen. Rendelkeznie kell pedagógiai, pszichológiai és szervezési képességekkel – hiszen elsősorban rajta múlik, hogy mennyire lesz hatékony az iskola, a szülők és a gyerekek közötti együttműködés.

A roma asszisztens feladata az is, hogy pozitív képet közvetítsen a családok felé az iskoláról, támogassa a pedagógusok munkáját, segítse elő a konfliktusok feloldását, és folyamatosan tájékoztassa a szülőket mindarról, amit fontos tudniuk gyermekeik tanulásával kapcsolatban. Iskolai jelenlétük fontosságának maguk az asszisztensek is messzemenően tudatában vannak, mivel jól ismerik a roma gyerekek nehézségeit. Sok-sok évvel korábban ugyanis ők is ott ültek az iskolapadokban mint olyan roma tanulók, akik még nem kaphatták meg ezt a fajta támogatást.

3. Wioletta Wojciechowska, roma asszisztens és tanulói a Nowy Sącz-i általános és alsó fokú középiskola bejáratánál (A fényképet készítette: A. Świetek)

A képen látható *Wioletta Wojciechowska*, aki hat évig volt a *Nowy Sącz-i* általános és alsó fokú középiskola tanulója, így fogalmaz: *"Sok minden megváltozott. Amióta roma asszisztensek is dolgoznak az iskolában, a roma gyerekek is kapnak támogatást [....] Mi, ha közeledni próbáltunk egy tanárhoz, mindig visszaküldtek bennünket a helyünkre. [...] Ha a gyerek beteg és rosszul érzi magát, akkor nyugősen viselkedik. Jó, hogy ma kéznél van a roma asszisztens, és ő tud segíteni. A mi időnkben nem volt meg ez a lehetőség."* *Wioletta* jól emlékszik a lengyel realitásokhoz való alkalmazkodás nehézségeire abból az időszakból, amikor még „szakadék” választotta el a romákat a „körülöttük élő népek” világától. Azt is fel tudja idézni, hogy mennyi konfliktus forrása volt az, hogy az iskola nem tudott mit kezdeni a roma szülőkkel, a gyerekek tanulási nehézségeivel, a diszkriminációval vagy a roma kultúra jellegzetességeivel. Manapság, mondja, hála a roma asszisztensek jelenlétének, kezd kialakulni valamiféle megértés a romák és a lengyelek között – legalább is iskolai szinten.

A roma asszisztensek feladatai közé tartozik az is, hogy a gyerekek szükségleteit figyelembe véve pályázzanak a központi Program pénzügyi alapjaira, amiből aztán fizetni tudják a gyerekek iskolai étkezését, a tankönyveket és az iskolaszereket, az iskolabuszok költségeit. S amiből juthat ruházkodásra, a biztosítások fizetésére, kirándulásokra és nyaralásra is. Az asszisztensek részt vesznek az iskolai versenyek, vetélkedők szervezésében, valamint olyan napközis klubok működtetésében is, amelyek közelebb hozhatják egymáshoz a roma és a lengyel gyerekeket.

Ahhoz, hogy a roma asszisztensek és a támogató tanárok jó színvonalon tudják ellátni azt a sokféle feladatot, ami rájuk van bízva, nemcsak figyelemre méltó tulajdonságokkal kell rendelkezniük, hanem tanulniuk is kell. A roma asszisztensek és támogató tanárok számára szervezett egyik képzésen (Romák, társadalmunk aktív részesei, Wroclaw 2005) a résztvevőket arra kérték az oktatók, hogy gyűjtsék össze, milyen kompetenciákra van szükség e két szerepkör sikeres ellátásához. Ők az alábbiakat tartották elengedhetetleneknek azok számára, akik hivatásszerűen foglalkoznak roma gyerekekkel.

- a roma kultúra és szokások ismerete,
- képesség a biztonságos légkör megteremtésére, védelmező erő,
- bizalom és tisztelet adása, és ezek felkeltése másokban,
- beleélő képesség, empátia,
- társas készségek: kommunikációs készség, harciasság, energia és képesség mások motiválására, illetve meggyőzésére, humorérzék,
- a segítségnyújtás és segítség elfogadásának képessége, tolerancia, mások erősségeinek felismerése, kompromisszumkészség, türelem, állhatatosság
(Szostka-Różycka, Weigl, 2008)

A Programban a **roma asszisztensek** és a **támogató tanárok** alkotják azt az elsődleges közeget, amely közvetlenül részt vesz a lengyel iskolákban tanuló roma gyerekek oktatásának segítésében. Ők azok, akik célzott és megfelelő módon fel vannak készítve e feladatok ellátására. Az integrált osztályokban azonban a roma gyerekek is a szaktárgyi tanárokkal dolgoznak idejük nagy részében. Ezért fontos, a többségi társadalomhoz tartozó, szaktárgyi tanárok továbbképzése is a témához kapcsolódóan: különösen a roma kultúra és történelem területén. Ezek nélkül az ismeretek nélkül ugyanis nehezen tudják jól és eredményesen tanítani őket.

A tanárképzés és a posztgraduális egyetemi tanulmányok kínálata

Lengyelországban a posztgraduális képzés népszerű és hatékony eszközt kínál a tanároknak arra, hogy olyan tudást, illetve képesítéseket szerezzenek, amelyek révén – szükség esetén, munkahelyük megtartása érdekében – új tantárgyak tanítására tudnak vállalkozni. Választott tanulmányi irányukat azonban rendszerint egyeztetik iskolájuk igazgatójával, aki a tanári

foglalkoztatás stratégiájának felelőse az intézményben. Ezen a ponton azonban a vezetői támogatás sajnos véget is ér.

A képzések költségeit ugyanis általában maguknak a pedagógusoknak kell viselniük. Gyakran előfordul azonban – például bizonyos EU-s projektek esetében –, hogy az anyagi terhek egészét vagy valamekkora hányadát a helyi önkormányzatok finanszírozzák. A tanároknak szervezett posztgraduális képzések ára átlagosan 4,000 PLN (1,000 Euró) körül mozog. Egészen a közelmúltig a posztgraduális tanulmányokat a következő két csoportba sorolták: 1) háromszemeszteres minősítő típusú képzések, amelyek elvégzése lehetővé teszi az adott tanár számára, hogy a korábbiakhoz képest valamilyen más tárgyat is tanítson; 2) kétszemeszteres fejlesztő típusú képzések, amelyek esetében a részvétel célja elsősorban a meglévő tudás tovább fejlesztése, egyéni érdeklődés alapján.

Mára azonban ez a csoportosítás már megszűnt, és a szabályozás nem tesz különbséget a kétféle képzési szándék között.

Lengyelországban ma egyetlen olyan egyetem működik, ahol a pedagógusok megalapozhatják, illetve bővíthetik tudásukat a roma kisebbséghez kapcsolódó témák területén. A két szemeszterből álló, posztgraduális képzést 2004 óta kínálja a Krakkói Pedagógiai Egyetem Lengyel Filológiai Intézete. A kurzus címe: A romák helyzete Lengyelország történelmében, jogrendszerében és kultúrájában, valamint az etnikai sztereotípiák. A központi Program évente 30 hallgató számára biztosít ingyenes részvételi lehetőséget a képzésben – különösebb válogatás nélkül, a jelentkezők sorrendjében.

A képzés azonban mindenekelőtt azokat a szakembereket célozza meg, akik különféle szerepekben roma környezetben dolgoznak: tanárokat, szociális munkásokat, közigazgatási dolgozókat, rendőrségi tisztviselőket, különböző tudományterületek roma szakértőit és mindazokat, akik érdeklődést mutatnak a roma kisebbség ügye iránt. Tanulmányaik során a résztvevők az alábbi tartalmi területekkel találkoznak:

I. A roma történelem áttekintése (10 óra előadás + 10 óra szeminárium)

Kik a romák? Indiából származnak-e? A romák eredetének hagyományos és modern, „konstruktivistá” megközelítése. A romák európai történetének áttekintése: a korai migráció, kapcsolat a környezettel, túlélési stratégiák a középkori Európában, üldöztetésük az intézményes alkalmazkodástól a modernizációs folyamatokig, a roma kisebbség mint a nemzetállam része.

II. A roma kultúra és a hagyományok elemei (5 óra előadás + 15 óra szeminárium)

Mit jelent cigánynak lenni? A hagyományos roma kultúra elemei és azok modernkori átalakulása. A világ fogalma és a tisztaság/tisztátalanság problémája a roma hagyományban. A nem-roma világgal ápolt kapcsolatok típusai. Tevékenységminták a csoporton belül és kívül. Viszony az időhöz és a halálhoz. A vezetés típusai és az átalakulás. A családi kapcsolatok mintái és a nők státusza. A kulturális minták fenntartása és alkalmazkodás az új helyzetekhez.

III. A romák Lengyelországban és Európában (15 óra szeminárium)

A roma lét legfőbb problémái Közép- és Kelet-Európában, Dél-Európában és Lengyelországban. Kik tartoznak a roma népességhez és mennyire bízhatunk a statisztikákban? A szocialista rendszer roma politikája. A romák gazdasági helyzete az átalakulás idején. A lengyelországi romák. Hegyvidéki és síksági romák. Történelem és jelen. A roma népesség lélekszáma és megoszlása. A legnagyobb problémák. A gyerekek és ifjúság oktatása. Roma „vezetők”. A társadalmi marginalizáció meghatározó tényezői. A roma közösségek megsegítésére irányuló stratégiák.

IV. A roma etnikum mobilizációjának folyamatai (15 óra szeminárium)

A kirekesztéstől a romák önkormányzásáig: új identitások megfogalmazása és ezek politikai reprezentációja. A roma értelmiségiek és politikusok elképzelései, nézetei saját etnikai csoportjukról: polgártársak, kisebbség, szétszóródott nép, transznacionális csoport. Romák a nemzetközi porondon.

V. A nemzeti kisebbségi lét szabályozása (10 óra előadás + 10 óra szeminárium)

A nemzetiségi és az etnikai kisebbségek jogainak nemzetközi és lengyel szabályozása. Ugyanezen jogok érvényesülésének nemzetközi, európai és lengyel monitorozása. A különféle beavatkozások hatásai.

VI. Az etnikai kisebbségekről kialakított irodalmi sztereotípiák (20 óra szeminárium)

A „Másikról” sugárzott kép a 16-20. századi lengyel irodalomban – romákat és más kisebbségeket bemutató, válogatott szövegek bemutatása és elemzése.

VII. Az etnikai kisebbségekre vonatkozó nyelvi sztereotípiák (20 óra szeminárium)

A lengyel szókincs elemzése. Egyes szimbólumok meglepő értékelméleti tartalmainak feltárása – például a „cigány” és a „roma” kifejezésekhez kapcsolódóan.

VIII. A legszélesebb körben használt roma nyelv alapfokon való elsajátítása (20 óra szeminárium)

Alapszókincs, alapkifejezések megtanulása a roma gyerekekkel, illetve családokkal való jó kapcsolat kialakulásának támogatása érdekében.

IX. Diszkrimináció-ellenes oktatás (12 óra szeminárium)

Módszertani gyakorlatok.

X. Kultúraközi kommunikáció (20 óra szeminárium)

Módszertani gyakorlatok.

XI. A roma holocaust (10 óra előadás + 10 óra szeminárium)

A roma népcsoport mártírsága a második világháború idején (önéletrajzi dokumentumok és a roma múlt más forrásai alapján). A roma holocaust bemutatása a nemzetközi tudományos szakirodalomban.

XII. Roma identitás és annak változásai (20 óra szeminárium)

Különböző források elemzése alapján.

XIII. A romák és a roma kultúra bemutatása a médiában (6 óra szeminárium)

Médiaanyagok közös feldolgozása.

XIV. A szakdolgozat megvédése (24 óra szeminárium)

A képzés végén minden résztvevő elkészíti a saját dolgozatát a kurzus valamelyik általa kiválasztott témaköréhez kapcsolódóan, amit a szemináriumi csoport körében kell bemutatnia és megvédenie.

A kurzus részeként a hallgatók terepmunkát is végeznek. Maszkowicében meglátogatnak például egy olyan települést, ahol sok roma él. Találkoznak olyan intézmények munkatársaival, akik a térségben dolgoznak a roma közösségért. Megismerkednek céljaikkal és tevékenységeikkel. A hallgatók számos olyan kulturális rendezvényen vesznek részt, amely a lengyelek és a romák érdeklődésére egyaránt számít tartanak. Ilyen például a *tarnowi* Néprajzi Múzeum meglátogatása a múzeumok éjszakája keretében. (Lásd az Ötödik lépés című fejezet múzeumi tevékenységeiről szóló részét!)

A posztgraduális tanulmányok során szerzett ismeretek segítik a hallgatókat, hogy jobban megértsék a romák helyzetét, s ennek részeként: viselkedésüket, motivációikat, kultúrájukat és társadalmi-gazdasági viszonyaikat. Mindez könnyebbé és hatékonyabbá teheti számukra a roma környezetben végzett munkát. A tanúsítvány megszerzésének feltétele – az órák látogatása és a vizsgák letétele mellett –, egy szakdolgozat elkészítése is – arról a témáról, amely leginkább kapcsolódik a roma környezetben végzett személyes szakmai tevékenységükhöz.

A Krakkói Pedagógiai Egyetem legújabb kezdeményezése az „Együttműködés az oktatással” elnevezésű program. Ennek keretében az egyetem különböző karain dolgozó oktatók által javasolt konferenciákat, előadásokat, szemináriumokat, találkozókat és megbeszéléseket ajánlanak a tanároknak. A diákokat pedig különböző tevékenységekbe való bekapcsolódásra ösztönzik. Az egyetemi intézetek és tanszékek által összeállított témalistát minden évben elküldik az iskoláknak. A Földrajzi Intézet például – a roma oktatáshoz kapcsolódóan – az alábbi lehetőséget hirdette meg a 2013/2014. tanév elején.

A kurzus neve	Előadók	Célcsoportok	Időtartam	Kezdő dátumok
Szeminárium – az oktatás kérdése és a szakmai tevékenység a roma kisebbségi csoportokban	dr.hab.W. Osuch (3 óra), prof. UP, mgr A. Swietek (6 óra)	földrajz szakos tanárok, diákok, tanárjelöltek	Egy szemináriumi ciklus (3 találkozó x 3 óra) – összesen 9 óra	2013. 10. 2014. 10

A tanárok számára elérhető egyéb képzési formák

(A Krakkó környéki lehetőségek példája alapján)

A pedagógusoknak – bármely intézményfokon dolgozzanak is –, változatos lehetőségei vannak arra, hogy bővítsék szakmai tudásukat. Lengyelországban a tanároknak lehetőségük van arra, hogy pályájuk során bizonyos lépcsőkön haladjanak végig – s ezek mindegyikéhez képzések is kapcsolódnak. Az alapképzésből kilépve, alkalmazásuk első évében a pedagógusok gyakorló, majd szerződéses, később kinevezett, s végül minősített tanárként dolgozhatnak. A tanári pálya csúcsát szakmai szempontból az oktatás professzora rang jelenti. De ez olyan cím, amivel csak kevés tanár rendelkezik Lengyelországban.

A tanárok képzési költségeit az őket foglalkoztató iskolák fedezik. A képzéseken való részvételhez szükséges pénzügyi eszközök felhasználása felett az iskolaigazgatók rendelkeznek döntési jogkörrel. A rendelkezésre álló összeg nagysága alapvetően az iskola nagyságától – a tanulók és a tanárok létszámától – függ. Egy átlagos nagyságú *gimnázium* (vagyis: alsó fokú középiskola) hozzávetőleg évi 8 000 PLN (2 000 Euró) olyan kerettel rendelkezik, amit tanárai továbbképzésére fordíthat. Ez átlagosan 50 PLN-t (13 Euró) / fő / óra egységnyi forrásnak felel meg. A nevelőtestületi képzések esetében az egységnyi költség, amivel átlagosan számolni lehet 200 PLN (50 Euró) / csoport / óra.

A Krakkóban és a környékén tanító pedagógusok számára elérhető képzési és továbbképzési lehetőségek nagy részét az alábbi intézmények, illetve szervezetek kínálják.

A **Malopolska – Tanártovábbképző Központot (MCDN)** (*Małopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli*) Krakó város alapította, és regionális hatókörű állami intézményként működik. Előkészíti, szervezi és irányítja a térség pedagógusainak továbbképzéseit, amelyek helyszíne nagyobb részt az MCDM. De ha egy iskolából sokan jelentkeznek valamilyen képzésre, akkor a Központ kihelyezett formában is megszervezi azt. Továbbképzési kínálatáról az MCDM rendszeresen tájékoztatást küld az iskoláknak az adott oktatási év megkezdése előtt. Az iskolaigazgatók kérésére számos esetben olyan képzéseket is megszerveznek, amelyek eredetileg nem szerepeltek a kínálatukban.

A Małopolska Tanárképző Központ (Krakó) folyamatosan elérhető továbbképzéseinek legfontosabb témái 2013-ban:

1. Reform program (új alaptanterv, a tanterv monitorozása)
2. Oktatási törvény (tanári felelősség, a személyes adatok védelme)
3. Minősítő értékelés (az állam iskolák követelményei, belső és külső értékelés, projektértékelés, következtetések és javaslatok megfogalmazása)
4. Külső vizsgáztatás (az eredmények mennyiségi és minőségi elemzése, s ennek felhasználása a tevékenységek fejlesztésében)
5. Fejlesztő értékelés (formatív értékelés, követelmények összeállítása, az értékelés különböző módjai)
6. Sajátos nevelési szükségletek (a tanuló egyéni képességeinek és érdeklődésének fejlesztése, a követelmények személyre szabása, egyéni munka a tanulókkal, diszlexiás gyerekekkel való foglalkozás, a pszichológiai és pedagógiai segítségnyújtás dokumentációja)
7. Oktatás, gondoskodás és megelőzés (a tanuló motiválása a fejlődésre, a magatartási problémákkal küzdő diákok, civilizációs ártalmak, agresszió és erőszak, nevelési készségek fejlesztése)
8. Tanári kompetenciák (módszertani készségek, interperszonális kommunikáció és a tanári csoportmunka, a stresszel és a kiégéssel való megküzdés, a tanár hangja mint munkaeszköz)
9. Modern technológiák (prezentációk készítése, multimédia, az e-tanulás alkalmazása, az interaktív táblák, a „digitális iskola” kérdései).
10. Innováció (az iskolai munka innovatív módszerei és formái, szervezésbeli megoldások, példák különféle jó gyakorlatokra)
11. Szülők az iskolában (kommunikáció a szülőkkel, partneri viszony kialakítása, az együttműködés változatos formái, a szülőkkel való találkozások megszervezése)

A fentiek mellett sokféle speciális lehetőséget is kínálnak a különféle szaktárgyak módszertani felelősei az azonos képzési szinten, illetve tartalmi területen dolgozó pedagógusoknak – szaktárgyankénti és évfolyamonkénti megközelítésben. Az ilyen típusú tanulási lehetőségek formái rendszerint kisebb szakmai konferenciák, egyedi előadások vagy prezentációk.

A pedagógustudás fejlesztésének új lehetőségét kínálja jelenleg az ugyancsak krakkói **Centre for the Development of Education** 2013-2015 közötti kísérleti projektje, amelyhez 78 krakkói iskola csatlakozott. A projekt keretében 24 olyan pedagógiai problématerülethez kapcsolódóan kínálnak szakmai segítséget az iskoláknak, amelyekkel a tapasztalatok szerint sok intézmény küzd. A pilot program minden iskolája egy-egy problématerületet választhat, amelyhez kapcsolódóan a Központ 25-25 órás képzést nyújt a nevelőtestület számára. A kísérleti programot az Európai Unió és az oktatási Minisztérium támogatja. A fejlesztők szándéka, hogy a szükséges korrekciókat követően a krakkói projektet meghonosítsák az ország egész területén.

A program keretében az alábbi, és ehhez hasonló képzési témák kaptak helyet:

- Hogyan segítsük a gyerekeket abban, hogy sikereket érjenek el a tanulásban?
- Milyen eljárásokkal lehet sikeresen motiválni a gyerekeket a tanulásra?
- Hogyan dolgozzunk együtt a kiemelkedően tehetséges tanulókkal?

- Hogyan dolgozzunk együtt a különleges bánásmódot igénylő gyerekekkel?
- Miként működünk együtt a térség többi oktatási intézményével?
- Milyen formában működtesük a tanulással és a szakmaválasztással összefüggő tanácsadást az iskolában?

Mindezek mellett szólni kell a **könyvkiadóknak** a pedagógusok képzésében betöltött szerepéről is, aminek a nagyságrendje szintén nem elhanyagolható. A kiadók a tanárok számára szervezett találkozókra elsősorban a saját érdekeltségi körükbe tartozó tanterveket és tankönyveket, valamint az ezekhez kapcsolódó különféle egyéb oktatási segédleteket (teszt csomagokat, módszertani kézikönyveket, atlaszokat stb.) mutatják be. Sok esetben ajándék oktatási csomagokat is adnak a programjaikon részt vevő pedagógusoknak. Ezek a rendszervények általában 2-4 órás időtartamúak, de a megjelenésről olyan igazolást kapnak a résztvevők, amit felhasználhatnak a szakmai pályán való előmenetelük során. Az iskolaigazgatók azonban általában nem szívesen engedik el tanáraikat ezekre a kiadók által szervezett rövid tréningekre.

ÖTÖDIK LÉPÉS

A BEVÁLT JÓ GYAKORLATOK FELHASZNÁLÁSA

A roma gyerekek hatékony oktatása nem képzelhető el sok-sok társadalmi aktivista –legyenek azok lengyelek vagy romák –, iskolaigazgató és tanár elkötelezettsége és kedvessége nélkül. Ez az utolsó részben olyan intézményeket mutat be, amelyek aktívan követik a „Program” ajánlásait, és jó példákat mutatnak arra, hogy miként lehet sikeresen nevelni és oktatni a roma gyerekeket.

Roma óvoda Czarna Góra-ban

A Czarna Góra-ban található roma óvoda 2001 novemberében kezdett működni. Nem sokkal azt követően, hogy Kis-Lengyelországban elindult a Program kísérleti változata egy helyi általános iskola és a körzeti hatóságok együttműködésével. Az intézményt egy egyetemi végzettséggel rendelkező cigányasszony, S. Mirga vezeti (Bartos, 2004a). A nevelés fontos célja ebben az óvodában, hogy felkészítse a roma gyerekeket a „0”-dik integrált osztályban való részvételre – elsősorban a lengyel nyelv tanításával. A 4 és 5 éves gyerekek egy héten háromszor járnak, hat-hat órás foglalkozásokra. Fejlesztő munkájuk összhangban áll azzal az iskola előtti programmal, amibe aztán átlépnek majd a gyerekek tőlük. Aktív módszereket használnak, „amelyek általános ismereteket nyújtanak, növelik a gyerekek szókincsét egyes területeken, fejlesztik a szóbeli és nem-szóbeli kommunikációt, a kez ügyességet, az empátiát [...] és megerősítik a gyerekek önbizalmát, növelik iskolai esélyeiket.” (Mirga, 2008).

Az óvoda munkatársai mindent megtesznek annak érdekében, hogy élénk és változatos tevékenységekbe vonják be a gyerekeket. Jó példája ennek – sok más mellett – az, ahogy részt vettek a „Roma pillanatok” című projektben. Ezt a több napos projektet Szaflary falu lakótelepén szervezték meg 3-17 éves roma gyerekek számára, akikkel húsz darab lencse nélküli kamerát (camera obscura) állítottak össze, és kezdtek el használni. Marta Kotlarska hívatásos fotóművész (Academy Snap) és Małgorzata Mirga, roma származású szobrász és festő (Association Harangos Academy of Fine Arts) segítségével, illetve irányításával a gyerekek fényképeket és illusztrációkat készítettek Jan Mirga „Honnan jöttek a cigányok?”, valamint a „Bölcsek köve” című cigány mesekönyvéhez. A nyári projektet 2013 őszén azzal folytatták, hogy a roma gyerekek mini műhelymunkát szerveztek lengyel társaik számára a lencse nélküli fényképezés módjáról, a camera obscura használatáról. (a WSiP kiadó honlapja)

Az óvodai munka sikerének kulcsa a szülőkkel való szoros együttműködés. Folyamatosan informálják őket gyermekeik sikereiről, érzékelteik velük, hogy a kicsik biztonságban vannak. A szülők rendszeresen megnézhetik, hogyan dolgoznak a gyerekek. Mindez fontos támogatást ad ahhoz, hogy a gyerekek folyamatosan járjanak az óvodába és szépen fejlődjenek. Ma már az általános iskolai tanítók is megerősítik, hogy az óvodából kikerülő roma gyerekek jól fel vannak készítve az iskolakezdésre – sok esetben jobban, mint lengyel társaik.

Általános iskola Czarny Dunajecben

Az 1990-es években Czarny Dunajecben még külön osztályban tanultak a roma és a lengyel gyerekek. Ma már csak integrált osztályok működnek az iskolában. Ezek mellett van egy különleges osztály is, ahová értelmi fogyatékos gyerekek járnak. Egy másikba pedig olyanok, akik súlyos viselkedési problémákkal küzdenek. (Bielak, 2003). Az iskola azonban sikeresen tanítja valamennyiüket. Ez elsősorban az alkalmazottak különleges elkötelezettségének köszönhető, akik szorosan együttműködnek az önkormányzattal és a szociális jóléti központtal. Az iskola mára modellje lett annak, miként lehet a roma osztályokat sikeresen átalakítani integrált osztályokká.

Az iskolában két roma asszisztens és egy támogató tanár is dolgozik. A Program támogatásával minden évben könyveket, iskolaszereket és művészeti anyagokat vásárolnak a roma gyerekeknek. A másodikosok számára pedig beszerzik azokat a hittani segédleteket is, amelyek használata révén fel tudnak készülni az első áldozásra. A Program által biztosított keretből finanszírozni tudják az érintett tanulók számára az iskolai kirándulásokat, az étkeztetést és a tanulóbiztosítást. (Bielak, 2003) A tantestület erős elkötelezettsége mára azt eredményezte, hogy egyre több roma gyerek jár rendszeresen iskolába. Létrehoztak egy klubot, amit felszereltek számítógéppel, aaudiovizuális eszközökkel, hangtechnikai berendezésekkel, tanári segédeszközökkel és megfelelő bútorokkal. A klub, amit persze közösen használnak a roma és a lengyel gyerekek, a nyugalom és a tanulás szigetévé vált az intézményben.

Az iskola számos tanórán kívüli tevékenységet szervez a roma gyerekeknek: zenei és táncos programokat, sporttevékenységeket, háztartástant és a tanulásban felzárkóztató foglalkozásokat. Az utóbbiak olyan sikeresek, hogy ma már nem csak a rászoruló roma gyerekek járnak a foglalkozásokra, hanem a magasabb osztályok lengyel diákjai is. A tantestület egyik legsikeresebb akciója az volt, amikor nyolc roma gyerek számára sikerült egy Balti tengeri üdülőhelyen, Ustkában nyaralást szervezni.

A 7. számú általános iskola Świecie-ben

A 2002/2003-as tanévben feltűnően kevés roma gyerek tett eleget az iskolába járás kötelezettségének az iskola körzetében. Röviddel a Program elindulását követően az iskola vezetője elhatározta: személyesen keresi fel a roma szülőket és megpróbálja rábeszélni őket, hogy küldjék iskolába a gyerekeiket. (Andrys, Wisniewska, 2007) Az igazgató megjelenése a roma otthonokban, és személyes érdeklődése a gyermeknevelés problémái iránt, bizalmat keltett a szülőknél. Ezután bemutatta az iskolát a roma családoknak, és megígérte, hogy a gyerekek ingyen jutnak majd hozzá a tankönyvekhez és más iskolai felszerelésekhez is. Mindezt elérte, hogy a szülőket elküldjék gyerekeiket az iskolába, s ma már valamennyi tanköteles korú roma gyerek a lengyelekkel közös integrált osztályokban tanul.

Az iskola nagy fontosságot tulajdonít annak, hogy tanárai megfelelő felkészítést kapjanak a lengyel és a roma gyerekekkel való integrált foglalkozáshoz. A pedagógusok felkészítő képzéseken vettek részt. Tanulmányozták a romák történelmét, kultúráját és hagyományait. Részt vettek „A roma gyerekek az iskolában”, valamint a „Barátságos iskola – a roma gyerekek

tanítása” című országos konferenciákon, amelyet az „Integrációs Szövetség” szervezett Suwałkiban. Rendszeresen fejlesztik az integrált neveléssel kapcsolatos tudásukat különféle műhelymunkák keretében.

Az iskola két tanára 2007-ben a fent említett posztgraduális egyetemi képzést is elvégezte Krakkóban (Andrys, Wisniewska, 2007). Az iskola nevelőtestülete néhány évvel ezelőtt – a Program által biztosított anyagi forrásokra támaszkodva – saját programmal működő belső segítő szervezetet alakított ki a roma gyerekek tanulásának támogatása érdekében.

A pénzügyi támogatás ebben az iskolában is felhasználható a tankönyvek és az iskolaszerek beszerzésére, az érkeztetésre, az iskolai kirándulásokon való részvétel támogatására és a biztosítási díjak kifizetésére. Emellett a Program támogatásával minden rászoruló gyerek hetente egyszer két órás fejlesztő foglalkozáson vesz részt. Ugyanakkor számos tanórán kívüli tevékenységet is szerveznek számukra. Ilyenek például a következők: „Mókás játékok a szorzótáblával”, „A szorzás jó móka”, vagy a "Matches" elnevezésű sportakciók, és az olyan preventív tevékenység, mint a „Nézd másképpen”, amelyek toleranciára tanítják a gyerekeket. (Andrys, Wisniewska, 2007). A tanárok és az iskola igazgatója mára jó kapcsolatokat építenek ki a roma szülőkkel, s ez kulcsfontosságú szerepet játszik abban, hogy a rendelkezésre álló anyagi támogatást hatékonyan tudják felhasználni. Az igazgató gyakran látogat el a roma családokhoz, a roma szülők pedig bejárnak az iskolába. Az iskola ugyanakkor megkísérli felmérésék segítségével is nyomon követni a roma családokban végbemenő változásokat annak érdekében, hogy minél jobban értsék és követni tudják azokat a folyamatokat, amelyek lényegesek a gyerekek iskolai teljesítményének alakulása szempontjából.

Roma iskola a Suwałki plébánián

Ez egy olyan magánintézmény, amelyben tiszta roma osztályok vannak, amely ezért jogszerűen nem is létezhetne Lengyelországban, s amelynek tevékenységét semmilyen formában nem támogatja a hivatalos állami Program. Az iskola mindazonáltal számos olyan elvet követ, amely összhangban van a Program oktatási elvárásaival. Vezetői fontosnak tartják, hogy meggyőzzék a felnőtt roma népességet az oktatás jelentőségéről és szükségességéről. Következtesen hangoztatják, hogy minden roma gyereknek iskolába kell járnia, és eleget kell tennie a kötelező oktatás követelményeinek. Érvelnek amellett, hogy a tanulás segítségével a roma gyerekek a jövőben a lengyelekével egyenlő pozíciót érhetnek el a társadalomban: nem szoruljanak majd szociális segílyre, hanem munkával teremtheti elő megélhetésük alapjait.

Az iskola „Jerzy Zawadzki atya kezdeményezésére jött létre, és 1993 óta egy tanár, Jacek Milewski irányításával működik. (Bartos, 2004a). A tanítási órákat lengyel nyelven tartják, de a tanórán kívüli tevékenységek nyelve (éneklés, táncolás, sportolás) a romák helyben használt nyelve. Nagy valószínűséggel ez az egyetlen olyan iskola Lengyelországban, ahol a foglalkozások egy része a roma gyerekek anyanyelvén folyik. És bizonyára abban is egyedülálló az intézmény, hogy a pedagógiai problémákat, az osztályban kialakult konfliktusokat mindig olyan kontextusban beszél meg, ami közel áll a roma gyerekek saját világához, kultúrájához – ami által azok könnyebben megérthetők és feldolgozhatók a számukra. (Bartos, 2004a)

A gyerekek sokat mennek kirándulni az iskolával – közeli és távoli célpontokhoz egyaránt. Az egyik ilyen alkalommal történt az a Jacek Milewski elbeszélése nyomán híressé vált eset, ami sokak számára megvilágította, hogy milyen óriási távolságok lehetnek az azonos életkorú roma és lengyel gyerekek világra vonatkozó ismeretei között. Az állatkertbe látogattak el, és az egyik tizenéves fiú azt hitte, hogy közben az „óceánon” keltek át (nem pedig egy tavon). Társa pedig arra számított, hogy dinoszauruszokkal fog találkozni. És nagyon csalódott volt, amiért egyet sem látott. Nem akarta elhinni a tanárnak, hogy a dinoszauruszok már kihaltak – hiszen nemrég látott róluk filmet a TV-ben. (Wyrwich, 2003) A példa jól szemlélteti azoknak az

ismeretátadási feladatoknak a nehézségeit, amelyekkel a roma gyerekeket tanító pedagógusoknak olykor szembe kell nézniük.

A plébánia iskolája gyakorlatilag egész nap nyitva áll, mert a reggeli tanítási órákat minden nap iskolán kívüli tevékenységek követik. Bár a reggeli óra talán nem is jó kifejezés, mivel a tanítás 11-kor kezdődik. A gyerekek ugyanis általában csak késő éjszaka fekszenek le, s amikor korábban kezdenek, egyszerűen elalszanak az órákon. (Hofmann, 2003) Az esti órákban aztán roma felnőttek veszik át a gyerekek helyét, hogy a lengyel történelemmel ismerkedjenek, és írni, olvasni, számolni tanuljanak. A napokat végül hangszeres zenei foglalkozások zárják. (Wyrwich, 2003)

Az iskola két fizetett tanárt alkalmaz az igazgatón kívül, s munkájukat hat további – önkéntes – tanár segíti. Az intézmény nem része semmilyen hivatalos oktatási szervezetnek. Egyházi támogatásban részesül, ami a plébániától, a helyi önkormányzattól és üzletemberektől jövő, változó nagyságú anyagi források egészítenek ki. (Hofmann, 2003) Működéséhez támogatást kap még a Lengyel Gyerek- és Ifjúsági Szövetségtől, a Brit Nagykövetségtől, s valamennyit az állami költségvetésből is. (Wyrwich, 2003) Az iskola tanárai azt tartják a legnagyobb sikerüknek, hogy ma már a korábban náluk végzett szülők íratják be hozzájuk a gyerekeiket. Ez pedig azt jelenti, hogy a roma tudatosság többé már nem csak a „körülöttük élő népek” felesleges képzelgése, hanem mindennapi életük normális része.

Néprajzi Múzeum Tarnówban

Az óvodák és iskolák mellett más típusú intézmények is vannak, amelyek erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy előmozdítsák a roma gyerekek tanulmányi sikerességét és lengyelországi integrációját. Ezek közül a legaktívabb talán a tarnóvi Néprajzi Múzeum.

4. A Néprajzi Múzeum épülete Tarnówban

(A fényképet készítette: A. Swietek)

Lengyelországban 1979-ben rendeztek először reprezentatív kiállítást a romákról. A tarnóvi múzeum megalapítása, 1990 óta pedig már létezik egy állandó múzeuma is a témának. A gyűjtemény létrehozása, és a hozzá köthető sok-sok értékes kezdeményezés nagyrészt a kiváló múzeum-igazgató és cigányszakértő Adam Bartosz nevéhez fűződik, akit a „Romák barátjának”

is neveznek. Tevékenységét nemrég értékes mellszoborral és az „Arany Cigánytábor” nevű kitüntetéssel ismerték el: „azért az erőfeszítésért, amit a roma kultúra felébresztéséért tett, valamint a közreműködése révén kialakul pozitív összképért”. (Honlap: Tarnówi Etnográfiai Múzeum)

Ma ez az a hely Lengyelországban, ahol együtt látható a roma múlt minden fontos dokumentuma és tárgyi világának legfontosabb képviselői. A múzeum három teremnyi állandó kiállítása megismerteti a látogatókat a cigányság történelmének, hagyományainak és kultúrájának legfontosabb emlékeivel. Bemutatja vándorlásuk útvonalát, népcsoportjaikat, az országon belüli demográfiai jellemzőiket, sorsuk alakulását Közép-Európában a tizenötödik századtól a roma holocaustig és a szocialista korszak asszimilációs törekvéseinek időszakáig.

Sok érdekes információkhoz juthatnak a látogatók a jelenre vonatkozóan is. Ott láthatók a falakon a „cigánykirályok” és a modern kori roma vezetők képei. Olvasni lehet a formálódó szervezetekről, a nemzetközi kongresszusokról és a romák közös szimbólumairól. De az átlagos múzeumlátogatók számára a legérdekesebbek talán azok a színes képek, figurák, modellek és használati tárgyak, amelyek a cigány kultúrát és hagyományokat mutatják be, nem is beszélve udvaron látható karaván kocsiról.

5. A Tarnowi Néprajzi Múzeum állandó kiállítása: cigányruhák

(A fényképet készítette: A. Świątek)

A múzeum dolgozói rendszeresen szerveznek találkozókat a cigánycsaládok számára, ahol közösen idézhetik fel az emlékeiket. Az ilyen alkalmak lehetőséget teremtenek ugyanakkor arra is, hogy a lengyel népesség megismerje a roma kultúrát, s kétféle etnikum gyermekei pedig játékos közös programok keretében tanulják egymás kölcsönös elfogadását.

Ma már a környékben jól ismert eseményei a múzeumnak a „Az esztendő ritmusai”, a „Cigány nyár” és a „Cigány ősz” rendezvényei. 1996 óta pedig minden évben egyszer útra kel a „Roma Emlékezet Karavánja”. A múzeum épülete előtt Stanislaw Opocki plébános megáldja a cigánykaravánt, amely útnak indul Tarnówból, hogy végig haladjon a cigány mártírok útján Szczurowa faluig, ahol a németek 1943. július 3-án 93 romát gyilkoltak meg.

6. Cigánykaraván hagyományos kocsija a Tarnówi Etnográfiai Múzeum udvarán

(A fényképet készítette: A.Świątek)

A színes kocsikból álló cigánykaraván napokig halad a kies úton. Esténként pedig felverik hagyományos sátraikat az utazók, és körbetáncolják a lobogó tüzet. Az utazás résztvevői nem csupán a holtak emlékét idézik meg ezzel (Bartos, 2004a), de megélik saját identitásukat, újraéleztik kultúrájukat és átadják hagyományaikat a gyerekeiknek.

A múzeum dolgozói számára nem kevésbé fontos az a tevékenység sem, amit az oktatás területén végeznek, amit a lengyel kormány is támogat. Natalia Gancarz-cal, a múzeum alkalmazottja A. Świątek interjújában az elmúlt tíz év egyik legfontosabb oktatási projektjeként beszélt a „Roma gyerekek a múzeumban” című sorozatukról. A projekt alapvetően a roma gyerekekre és családjaikra fókuszál. De van olyan változata is a múzeumpedagógiai foglalkozásoknak, amelyet „lengyel-roma” vegyes csoportok számára dolgoztak ki. A projekt törekvéseivel kapcsolatban a múzeumpedagógus így fogalmazott: „Legfontosabb célunk a tolerancia erősítése. A lengyel gyerekek számára ismereteket kívánunk közvetíteni a cigányságról. A roma gyerekekben pedig erősíteni akarjuk az identitást. Fontosnak tartjuk, hogy sok mindennel megismertessük őket, segítsünk nekik abban, hogy figyelni tudjanak egymásra, és közelebb kerüljenek egymáshoz.”

Ezt a projektet teljes egészében a „Program a lengyelországi roma közösségért” alap finanszírozza. Ma már az ország egész területéről érkeznek vegyes – lengyel és cigány – gyerekcsoportok a múzeumba. A látogatás általában két részből áll. A gyerekek előbb egy múzeumi segítővel végigjárják a kiállítást, kérdeznek és beszélgetnek a látottakról. Ezt a szakaszt – a gyerekek életkorától függően kiválasztott – tevékenységek követik. Ezek mind úgy vannak megtervezve, hogy miközben ismereteket nyújtanak, egyúttal járuljanak hozzá az előítéletek csökkentéséhez, és a nyitottság növekedéséhez is. A múzeum dolgozói mindig készen állnak arra, hogy „Fekete Petert” játsszanak a gyerekekkel egy olyan kártyacsomag segítségével, amely játékos formában tanít meg nekik néhány roma szót és kifejezést. A kisebbek pedig hagyományos roma és lengyel ruhák rajzait színezheti ki, miközben nyilvánvalóvá válnak számukra a két népcsoport közötti hasonlóságok.

A múzeum tevékenysége nemcsak a helyi romák identitását erősíti, és a két népcsoport közötti kölcsönös tolerancia kialakulásához járul hozzá. Az intézmény mára komoly eredményeket ért el a romák történelmi dokumentumainak összegyűjtésében, és az élő hagyományból kinyerhető emlékek lejegyzésében. Ez pedig jól támogatja a roma kultúra különböző oktatási szinteken való mind hitelesebb bemutatását is.

Irodalom és források:

1. Andrys W., Wiśniewska J., 2007, Dzieci romskie w Szkole Podstawowej nr 7 w Świeciu, [In:] P. Borek (ed.), Romowie w Polsce i Europie, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków, p. 272- 284.
2. Bartosz A., 2004a, Nie bój się Cygana. Na dara Romestar, Fundacja Pogranicze, Sejny.
3. Bartosz A., 2004b, Romowie, [In:] J. Milewski (ed.), Romowie, co każdy nauczyciel wiedzieć powinien, Wydawnictwo Stowarzyszenia „Integracja”, Suwałki.
4. Bartosz A., 2008, Amen Roma/ Jame Roma. My Romowie, Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Tarnów.
5. Bielak E., 2003, Romowie się uczą..., [In:] M. Szamański (ed.), Nowa Szkoła 08/2003, Wydawnictwo Korporacja Polonia Jacek Jackowski, Warszawa, p. 15- 18.
6. Ficowski J., 1985, Cyganie na polskich drogach, Wydawnictwo Literackie, Kraków- Wrocław.
7. Hofmann J., 2003, Paramisia znaczy bajka, [In:] J. Baczyński (ed.), Polityka nr 14 z 5.04.2003, Polityka Spółdzielnia Pracy, Warszawa, p.82, 83.
8. Jasińska- Kania A., 2009, Wykluczanie z narodu: dystanse społeczne wobec mniejszości narodowych i migrantów, [In:] A. Jasińska-Kana, P. Łodziński (eds.), Obszary i formy wykluczenia etnicznego w Polsce- mniejszości narodowe, imigranci, uchodźcy, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa, p.39- 57.
9. Kołaczek M., 2007, Bariery edukacyjne (I), [In:] B. Wasztyl (ed.), Dialog Pheniben, no. 9/2007, Stowarzyszenie Romów w Polsce, Oświęcim, p. 29-31.
10. Kołaczek M., Talewicz- Kwiatkowska J., 2007, Romowie i Sinti jako mediatorzy dla edukacji, [In:] B. Wasztyl (ed.), Dialog Pheniben, no. 10/2007, Stowarzyszenie Romów w Polsce, Oświęcim, p. 32- 34.
11. Kwadrans Ł., 2007, Charakterystyka sytuacji edukacyjnej Romów w Czechach, Polsce i Słowacji po 1989 roku, [In:] P. Borek (ed.), Romowie w Polsce i Europie, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków, p. 233- 248.
12. Matulayová T., 2001, Praca socjalna w środowisku Romów, [In:] Z. Jasiński, T. Lewowicki (eds.), Oświata etniczna w Europie Środkowej, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, p.335- 338.
13. Milewski J., 2001, Romowie żyją wśród nas, Wydawnictwo Stowarzyszenia „Integracja”, Suwałki.
14. Milewski J., 2004, Edukacja Romów w Polsce- wczoraj i dziś, [In:] J. Milewski (ed.), Romowie, co każdy nauczyciel wiedzieć powinien, pod red, Wydawnictwo Stowarzyszenia „Integracja”, Suwałki.
15. Mirga P., 2008, Przedszkole Romskie, [In:] H. Ratyńska (ed.), Wychowanie w przedszkolu, no. 8/2008, Wyd. Dr Josef Raabe Spółka Wydawnicza, Warszawa, p.48, 49.
16. Mróz L., 1986, Wyróżnianie grupy własnej przez Cyganów w Polsce: swojskość, inność, obcość, [In:] W. Dynowski (ed.), Etnografia Polska, vol. 30:1986, no. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, p.139- 162.
17. Nowicka E., 1998, O naprawie systemu oświatowego. Dzieci romskie w szkole, [In:] E. Wieczorek (ed.), Społeczeństwo otwarte, no. 5/1998, Wyd. Fundacja „Społeczeństwo Otwarte”, Warszawa, p.28-31.
18. Nowicka E., 2007, Romowie i świat współczesny, [In:] P. Borek (ed.), Romowie w Polsce i Europie, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków, p. 124- 147.

19. Osuch W., Dwojak A., 2009a, Szkolnictwo mniejszości narodowych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem Romów małopolskich, [In:] Z. Górka, J. Więclaw- Michniewska (eds.), Informator Polskiego Towarzystwa Geograficznego Oddział w Krakowie- Badania i podróże naukowe krakowskich geografów, vol. 4, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Kraków.
20. Osuch W., Dwojak A., 2009b, Wspieranie przedsiębiorczości przez przeciwdziałanie marginalizacji społeczno - ekonomicznej grup nieprzystosowanych do konkurencji w gospodarce rynkowej, jako dążenie do zrównoważonego rozwoju społeczeństwa informacyjnego (na przykładzie Romów polskich), [In:] Z. Ziolo, T. Rachwał (eds.), Rola przedsiębiorczości w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego, Wydawnictwo Nowa Era & Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej IG UP, Warszawa- Kraków, p. 244- 253.
21. Paszko A., 2007, Romowie i polskie doświadczenie wolnego rynku, [In:] Romowie w Polsce i Europie, pod red. P. Borka, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków, p. 204- 216.
22. Paszko A., Sułkowski R., Zawicki M. (eds.), 2007, Romowie na rynku pracy, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków.
23. Soszka- Różycka M., Weigl B., 2008, Asystent edukacji romskiej. Konkurencja czy szansa?, [In:] B. Weigl i M. Formanowicz (eds.), Romowie 2007- od edukacji młodego pokolenia do obrazu w polskich mediach, Wyd. Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej „Academica”, Warszawa, p. 52- 61.
24. Staniszewski A., 2004, Naznaczeni społecznie- Romów polskich problemy i działania edukacyjne, [In:] E.A. Wesołowska (ed.), Edukacja Dorosłych, no. 1-2/2004, Wyd. Polsko-Niemiecka Fundacja Edukacji Dorosłych, Warszawa, p. 211- 227.
25. Sułkowska- Kądziołka A., 2007, Wybrane programy edukacyjne dla mniejszości romskiej w Małopolsce, [In:] P. Borka (ed.), Romowie w Polsce i Europie, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków, p. 263- 265.
26. Ślosarczyk I., Wężowicz- Bochenek B., 2007, Edukacja młodzieży romskiej w polskiej szkole na przykładzie gimnazjum w Łososinie, [In:] W. Osuch (ed.), Wybrane problemy edukacyjne i kulturowe niektórych mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce i Europie, Geoinfo, Kraków, p. 101- 112.
27. Tracz M., 2007, Rozwój szkolnictwa dla mniejszości narodowych i grup etnicznych w Polsce [In:] Wybrane problemy edukacyjne i kulturowe niektórych mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce i Europie, pod red. W. Osucha, Geoinfo, Kraków, p. 41-49.
28. Wądrzyk P., 2008, Co dalej? W ślepych zaułku, [In:] B. Wasztyl (ed.), Dialog Pheniben, no. 12/2008, Stowarzyszenie Romów w Polsce, Oświęcim, p. 17, 18.
29. Wyrwich M., 2003, Cygan w szkolnej ławce, [In:] W Drodze, no. 10 (362), Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów W drodze, Poznań, p. 56-62.

Polish Constitution of 2 April 1997.

Act of 7 September 1991 on the education system.

Regulation of Minister of National Education and Sport of 3 December 2002 on the conditions and the manner in which the schools and public institutions perform tasks enabling the maintenance of national, ethnic, linguistic and religious identity of pupils belonging to national minorities and ethnic groups.

Regulation of the Minister of National Education of 14 November 2007 on the conditions and manner in which nursery schools, schools and public institutions perform tasks enabling the maintenance of their national, ethnic and linguistic diversity of pupils belonging to national minorities and ethnic communities speaking a regional language.

"The program for the Roma community in Poland"

The website of Polish Ministry of Interior

The website of the Ethnographic Museum in Tarnów

The website of WSiP Publishing House: http://www.wsip.pl/o_firmie/aktualnosci/romski_pstryk

KÉRDŐÍV (I.)

Ezt a felmérést általános iskolások körében végezzük. Témája az oktatás és a tolerancia. A válaszokat névtelenül dolgozzuk fel. A kérdésekre kapott információkat csak ebben a vizsgálatban használjuk fel. Nagyon fontos számunkra, hogy őszintén válaszolj a kérdésekre.

Ezt, a konkrét kérdésektől függően háromféle módon teheted meg: a kitöltéskor írd egy X-et a megfelelő kockába; karikázd be az „Igen” vagy a „Nem” szót, vagy írd le a saját válaszodat amegadott helyre.

1. Nem: ☐ lány ☐ fiú

2. Nemzetiséged:

3. Testvéreid száma:

4. Milyen iskolai végzettséggel rendelkeznek a szüleid?

Anya

- ☐ felsőfokú
- ☐ középfokú
- ☐ szakképzettség
- ☐ alacsony
- ☐ nincs végzettsége
- ☐ nem tudom

Apa

- ☐ felsőfokú
- ☐ középfokú
- ☐ szakképzettség
- ☐ alacsony
- ☐ nincs végzettsége
- ☐ nem tudom

5. Mi szeretnél lenni felnőtt korodban?

6. Milyen dolgok érdekelnek?

7. Milyen módon veszel részt az iskolai életben?

	IGEN	NEM
részvétel az iskola önkormányzatában	☐	☐
részvétel az osztály önkormányzatában	☐	☐
részvétel versenyeken	☐	☐
részvétel egyéb tevékenységekben	☐	☐
részvétel csoportos játékokban	☐	☐
részvétel a tánvcsoportban	☐	☐
éneklés a kórusban	☐	☐
egyéb tevékenység, éspedig:.....	☐	☐

8. Vannak nehézségeid az iskolában a következő területeken?

	IGEN	NEM
matematika példák megoldása	☐	☐
foglalmazások írása	☐	☐
gyakorlatok végzése a testnevelés órákon	☐	☐
rajzok készítése a művészeti órákon	☐	☐
a környezetismereti házi feladatok megoldása	☐	☐

	IGEN	NEM
9. Megvan otthon minden iskolai felszerelésed, amire szükséged van?	☐	☐
10. Szoktál a tanáraidhoz segítségért fordulni, ha problémáid vannak az iskolában?	☐	☐
11. Szoktak-e segíteni neked a tanárok, ha segítséget kérsz tőlük?	☐	☐
12. Szoktak-e segíteni a szüleid, ha nem tudod megcsinálni a leckéd?	☐	☐
13. Ösztönöznék-e a szüleid arra, hogy elmenj az iskolába és tanulj?	☐	☐
14. Szoktak-e szüleid rendszeresen járni szülői értekeztekre?	☐	☐

15. Dolgoznak a szüleid?

☐ igen, mindketten ☐ csak apa ☐ csak anya ☐ nem, egyikük sem

Mi a foglalkozásuk?

Apa: Anya:

	IGEN	NEM
16. Nyitottnak (tolránsnak) tartod magad?	☐	☐
Miért?		

	IGEN	NEM
17. Szeretnél olyan osztályba járni, ahol csak a saját nemzetiségedhez tartozó gyerekek vannak?	☐	☐

18. Ha te adnál szállás egy más nemzetiségű diának egy iskolai csereprogramban, szívesen fogadnád-e be az alábbi csoporthoz tartozókat?

	IGEN	NEM	NEM TUDOM
német	☐	☐	☐
orosz	☐	☐	☐
cseh	☐	☐	☐
szlovák	☐	☐	☐
zsidó	☐	☐	☐
roma	☐	☐	☐
brit	☐	☐	☐
olasz	☐	☐	☐
francia	☐	☐	☐
amerikai	☐	☐	☐
nigériai	☐	☐	☐
kínai	☐	☐	☐
egyéb:.....	☐	☐	☐

19. Egyformán bánnak az iskolákban a roma és a lengyel gyerekekkel? IGEN / NEM

Miért?.....
.....

20. Ki mellett szeretnél ülni a padban?
Írd le három társad nevét, aki mellett
szívesen ülnél.

.....
.....
.....

21. Ki mellett nem szeretnél ülni?
Írd le három társad nevét, aki mellett
szívesen ülnél.

.....
.....
.....

Köszönjük, hogy válaszoltál a kérdésekre.

KÉRDŐÍV (II.)

Ezt a felmérést általános iskolások körében végezzük. Témája az oktatás és a tolerancia. A válaszokat névtelenül dolgozzuk fel. A kérdésekre kapott információkat csak ebben a vizsgálatban használjuk fel. Nagyon fontos számunkra, hogy őszintén válaszolj a kérdésekre.

Ezt, a konkrét kérdésektől függően háromféle módon teheted meg: a kitöltéskor írd egy X-et a megfelelő kockába; karikázd be az „Igen” vagy a „Nem” szót, vagy írd le a saját válaszodat amegadott helyre.

1. Nem: ☐ lány ☐ fiú
2. Melyik nemzetiséghez tartozol?
☐ lengyel ☐ roma ☐ egyéb:
3. Testvéreid száma:

4. Milyen iskolai végzettséggel rendelkeznek a szüleid?

Anya

- ☐ felsőfokú
- ☐ középfokú
- ☐ szakképzettség
- ☐ alacsony
- ☐ nincs végzettsége
- ☐ nem tudom

Apa

- ☐ felsőfokú
- ☐ középfokú
- ☐ szakképzettség
- ☐ alacsony
- ☐ nincs végzettsége
- ☐ nem tudom

5. Jártál óvodába? IGEN / NEM

6. Mi szeretnél lenni felnőtt korodban?

7. Milyen dolgok érdekelnek?

8. Mivel töltöd a szabadidődet?

9. Hol nyaraltál tavaly nyáron?

10. Vannak nehézségeid az iskolában a következő területeken?

matematika példák megoldása
fogalmazások írása
gyakorlatok végzése a testnevelés órákon

IGEN	NEM
☐	☐
☐	☐
☐	☐

Az Európai Bizottság támogatást nyújtott
ennek a projektnek a költségeihez.

Common goals – Common ways
2012-1-HU1-LEO05-05838
12/0034-L/4838

rajzok készítése a művészeti órákon
a környezetismereti házi feladatok megoldása

☐	☐
☐	☐
IGEN	NEM
☐	☐

11. Megvan otthon minden iskolai felszerelésed, amire
szükség van?

12. Szoktál a tanáraidhoz segítségért fordulni, ha problémáid
vannak az iskolában?

☐	☐
--------------------------	--------------------------

13. Szoktak-e segíteni neked a tanárok, ha segítséget kérsz
tőlük?

☐	☐
--------------------------	--------------------------

14. Szoktak-e segíteni a szüleid, ha nem tudod megcsinálni
a leckéd?

☐	☐
--------------------------	--------------------------

15. Ösztönöznék-e a szüleid arra, hogy elmenj az iskolába
és tanulj?

☐	☐
--------------------------	--------------------------

16. Szoktak-e szüleid rendszeresen járni szülői
értekeztekre?

☐	☐
--------------------------	--------------------------

17. Dolgoznak a szüleid?

☐ igen, mindketten ☐ csak apa ☐ csak anya ☐ nem, egyikük sem

18. Mi a foglalkozásuk?

Apa: Anya:

19. Nyitottnak (tolránsnak) tartod magad?

IGEN	NEM
☐	☐

Miért?

20. Milyen módon veszel részt az iskolai életben?

részvétel az iskola önkormányzatában
részvétel az osztály önkormányzatában
részvétel versenyeken
részvétel egyéb tevékenységekben
részvétel csoportos játékokban
részvétel a tánvcsoportban
éneklés a kórusban
egyéb tevékenység, éspedig:.....

IGEN	NEM
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐

21. Tanulsz valamilyen idegen nyelvet?

☐ IGEN ☐ NEM

Ha igen, milyen nyelvet?

22. Vannak más nemzetiségű barátaid?

Ha igen, milyen nemzetiségűek?

☐ IGEN ☐ NEM

23. Szeretnél olyan osztályba járni, ahol csak a saját
nemzetiségedhez tartozó gyerekek vannak?

IGEN

☐

NEM

☐

24. Hogy érzed, elfogadják az osztálytársaid?

IGEN

☐

NEM

☐

25. Ki mellett szeretnél ülni a padban?

Írd le három társad nevét, aki mellett
szívesen ülnél.

.....
.....
.....

26. Ki mellett nem szeretnél ülni?

Írd le három társad nevét, aki mellett
szívesen ülnél.

.....
.....
.....

Köszönjük, hogy válaszoltál a kérdésekre.